Kotiseutukuvauksia Lounais-Hämeestä

XL

FORSSA 1962

Lounais-Hämeen Kotiseutu- ja Museoyhdistys

Forssan Kirjapaino Oy, Forssa 1962

Muistoja Kuivajärven takaa

Vanhoista papereistani otan nipun lyijykynällä tehtyjä muistiinpanoja. Ensimmäiseen liuskaan on merkitty «Emäntä Jaakkola 1939». Olen silloin haastatellut muutaman tunnin ajan Lunkaan Jaakkolan talon emäntä Hulta Jaakkolaa (1887—1951), joka oli erittäin hyvä kertoja, sanavalmis, hyvämuistinen ja puhetavaltaan rehevä. Samoissa liuskoissa on tietoja myös vanhalta Malakias Nummenpäältä. Mahdollisesti hänkin oli haastattelutilaisuudessa läsnä, samoinkuin ehkä myös isäntä Ville Jaakkola (1880—1946), kumpikin erinomaisia kertojia. Julkaisen jotenkin sellaisinaan osan muistiinpanoista.

Kalaa tuli järvistä

Nuottakalastus oli entisaikaan yleistä Lunkaassa ja Hykkilässä. Varsinkin Nissin Topias oli kova kalamies. Hän harrasti talvikalastustakin. Nuotta ja köydet ajettiin hevosella jäälle. Pari miestä hakkasi tuuralla jäähän avannot, samoin kaksi miestä uitti pitkää salkoa apunaan käyttäen nuottaa avannosta toiseen ja pari miestä veti sitä köysillä reitille. Nuottaa ylöskiskomassa oli näin kuusikin miestä. Riuska Seppälän Maija oli usein mukana ja korvasi yhden miehen työn.

Nissin Topiaan lisäksi harrastivat talvinuotan vetoa Pehkijärvellä Pihtikosken miehet, eivät muut.

Suviseen aikaan vedettiin nuottaa melkein aina yöllä, usein aamuun asti, jolloin ennätettiin vetää viisikin apajaa. Rantakelalla oli aina kaksi henkeä, samoin kuin nuotan laskijoitakin oli kaksi. Nissin nuotan laskijoilla oli välineenään ns. selkäkela, kylän muissa nuotissa vain köydet. Suvinuotalla ei tavallisesti ollut naisväkeä mukana. Kalansaaliista muistetaan, miten kerrankin Nissin nuotalla, kun sitä oli aamuun asti vedetty, saatiin viisi saavillista kaloja. Rannasta kannettiin taloon kaksi vahvaa selkäkopallista. Kylän muijat pantiin perkaustöihin ja saivat palkakseen talosta annetun ruoan lisäksi pikkukalaa. Toisinaan mentiin Mustialaan myymään isoja kuhia.

Varhemmin oli nuottakalastusta harjoitettu myös Oksjärvessä, vaikka siellä oli vain jokunen pohja sopiva nuotan vetoon. Okslahden talon rannassa oli tästä ajasta muistona vielä nuottahuone. Lisäksi oli perimätietona kulkenut, että Åbyyn talostakin oli Oksjärvessä käyty nuottaa vetämässä. — Myös Hykkilän taloilla oli entisaikaan ollut nuotat ja nuottahuoneet. V:n 1870 tienoissa, jolloin Malakias Nummenpää muutti Hykkilään, oli jäljellä enää ainoastaan Erkkilän nuottahuone ja nuotalla kävi vain Eskolin, joka asui Sipilän maalla.

Nissin Topias kalasteli Oksjärvessäkin, joka keväisin meni myöhemmin auki kuin Kuivajärvi. Oksjärveen pystytettiin pärekatittoita.

Tervaa ja potaskaa poltettiin

Hykkilässä ja Lunkaassa oli vakiintuneita tervahautoja, joissa koko kylä poltti tervansa. Lunkaassa oli sellainen Hokan talon luona sekä Okslahteen vievän tien varrella Kylmänahteen kohdalla, Hykkilässä taas Tulanderin mökin takana. 'Ruattin' (Ruotsin vallan) aikana terva oli vietävä Turkuun, kun ei ollut rahaa maksaa veroja. Okslahden kulmalla poltettiin paljon tervaa, Heikkisännän aikana vielä parikin miilua keväisin, varhemmin sitäkin enemmän.

Ennen kuin Heikki-isäntä oli avannut maantien Lunkaasta Okslahteen, oli tervan kuljetus järven yli vaivalloista. Soudettiin Hangaslahteen, josta kävi jonkinlainen rata Nummenpäähän ja sieltä päästiin Kelhuun. Ennen kuin Okslahden maantie oli avattu, soudettiin paatilla tervaa myös Hölmölän lahteen. Siitä meni nummien kautta tieura kohti Lunkaan kylää siihen asti, mistä kylän myllytie erkani. Hölmölän kohdalla oli karjanlevo, aitaus, jossa Nissin eläimiä pidettiin.

Sysiä polttivat tarpeisiinsa talolliset sekä molempien kylien sepät. Malakias Nummenpään pikku poikana ollessa valmistettiin vielä potaskaa, vaikkei kertoja ollut sitä itse nähnyt. Koivuntöpeistä saatu tuhka keitettiin liemeksi, joka sakoi. Väkevä live karkastiin potaskauuneissa ja tuloksena saatiin valkoisia kappaleita, kuin kalkkia. Jos potaska murentui pieneksi, oli tulos huono. — Hattulan metsäkulmilla oli potaskaa näillä main viimeksi valmistettu. Potaska kelpasi turkulaisille kauppiaille, jotka toisinaan kävivät sitä varta vasten maaseudulta ostamassa.

Kylänseppiä

Lunkaan kylänseppä, vanhin johon muistitieto yltää, oli Grönberg-niminen mies, joka kuoli v:n 1870 vaiheilla. Hänen työpiiriinsä kuului myös Myllykylä siihen asti kun Hykkilän seppä Leander Segerstedt alkoi siellä käydä. Seppä Segerstedtin piiriin kuului kotikylän lisäksi Loimosten ja Lamminpään kulmat sekä Grönbergin kuoleman jälkeen myös Lungas.

Lahkosepällä oli kotikylänsä taloista vähäisiä pellon ja niityn

lappusia, Grönbergillä siis Lunkaasta ja Segerstedtillä Hykkilästä. Lisäksi talot maksoivat sepälleen ruiskappoja kutakin kengitettävää hevosta kohti: 5 kappaa ne talot, jotka eivät joutuneet sepälle maita antamaan, sekä 4 kappaa muut. Torppareittenkin sepän kotikylässä piti maksaa 5 ruiskappaa, koskei heillä ollut sepälle maita antaa viljeltäväksi. Lisäksi seppä sai koivuiset polttopuut vuorovuosin kunkin talollisen metsästä. Sepän täytyi kuitenkin itse huolehtia puiden hakkaamisesta. Kertojat muistelivat, että Lunkaan sepällä oli kotona aina kokovuotiset polttopuut.

Syyspuolella, viimeistään hyvissä ajoin ennen joulua, seppä kävi — härjällä tai hevosella ajaen — hakemassa ruiskappojaan lahkon jäseniltä. Näillä matkoilla seppää kestittiin ruoalla ja viinalla ja kuormaan pantiin ylimääräisinä lahjoina lampaanlapoja, kynttilöitä, pellavia ja hamppuja.

Tällaisia palkkaetuja vastaan lahkonseppä takoi hevosenkengät ja naulat sekä kunnosti äkeiden, sahrojen ja sontarattaiden rautaosat. (Kuuluiko vuosiurakkaan myös työrekien raudoittaminen sitten kun rautajalaksiset reet tulivat käytäntöön, sitä en huomannut kertojilta kysyä.) Talo toi tarvittavan raudan, pani apulaisen ja ruokki sepän työpäivinä. Hykkilän seppä pääsi sikäli helpommalla kuin Lunkaan seppä, ettei hykkiläläisillä ollut peltojen kivikkoisuuden vuoksi rautapiikkisiä äkeitä vaan risuäkeet — näin väitettiin Lunkaassa. — Kirkkorattaiden raudoitus ei kuulunut vuosipalkan alaisiin töihin, vaan se piti korvata kunakin kertana erikseen rahalla tai viljalla. Muutamista taloista (kuten Mikkolasta) saatettiin olla pajassa viikko yhteen menoon, varsinkin keväällä.

Sepällä oli kotokylässään oma paja; se ei siis ollut lahkon, kuten monella muulla seudulla oli tavallista. Lamminpään, Åbyn ja Okslahden taloilla oli kullakin oma paja, Loimosissa kaksikin, ensin Ylitalolla ja sitten sellainen rakennettiin myös Alitaloon. Myllykylään taas olivat Mustialan torpparit pystyttäneet yhteispajan. Okslahden talo ei lopulta paljon lahkonseppää tarvinnut, kun Heikki-isäntä rupesi itse takomaan hevosenkengätkin.

Huuvalassa oli Grönfors-niminen lahkonseppä. V. 1939 sen paja oli vielä pystyssä, taitaa olla vieläkin. Lopen Tervalammilla, niin syrjäinen paikka kuin se olikin, oli niinikään oma seppä. Lunkaassa se muistettiin siitä, että hänen toinen vaimonsa oli «Selän isän leski» Lunkaasta.

Sepät siis viljelijät maita ja pitivät kotieläimiä. Sekä Lunkaan että Hykkilän sepällä oli kaksi lehmää ja hevonen, mutta muistetaan sekin aika, jolloin Segerstedtillä oli hevosen asemesta härkä, Tammelan viimeinen härkä. Seppiä ei juuri voitu varakkaiksi sanoa, paitsi Huuvalan Grönforsia, mutta hänhän piti samalla kauppaa. Lopulta Grönfors osti vielä talonkin, Huuvalan Heikkilän. Isäntämiehenäkin hän vielä takoi. Hänen ensimmäinen vaimonsa oli Portaan Intalasta,

toinen Uskelasta, Portaan Moleniuksen isännän sisar. Sepällä oli vain yksi poika, Mikko, jonka hän koulutti. Muistetaan, että Mikko saarnasi jouluaamuna Tammelan kirkossa. Mikko-maisteri muutti sitten Forssaan, jossa hän hoiteli Tammelan kunnan asioita.

Seppä Segerstedt takoi vielä sen suven, jonka jälkeen hän syksyllä kuoli. (Lounais-Hämeen Pirtin rappukivenä on hylätty hautakivi, jossa on nimi Lenateri Segerstedt ja kuolinvuosi 1870.) Hänen poikansa Jalmari oli niinikään seppä, muttei enää ruvennut lahkonsepäksi. Hänkin luopui ammatistaan kivulloisuuden takia jo 1920-luvun alkuvuosina, ja hänen pajansakin on jo hävinnyt. Seppä Grönfors myi vanhaksi tultuaan Heikkilän talon Sukulan Jaakkolan pojalle ja rakennutti itselleen Heikkilään asunnon, jossa kuoli jo vuosikymmeniä sitten.

Savupirttejä ja sotamiehenmökki

Loimosten Syrjänpäällä oli Hakalan Kustaan sauhupirtti. Kertoja, Jaakkolan emäntä oli jo käynyt rippikoulun, kun muistaa Kustaan lesken, Reetan siinä asuneen. Myös Loimosten Saarilassa oli sauhupirtti, sittemmin riihenä; sen paikalle rakennettiin myöhemmin suuri makasiini. Siinä asui yhteen aikaan Juhaniminen mies, joka myöhemmin sai sukunimekseen Niittymäki, koska hän raivasi sen nimisen torpan ja rakensi sinnekin sauhupirtin. Sama Juha oli ensin raivannut ja rakentanut Lunkaan Jaakkolan maalle Hakalan torpan. Hänen oli kuitenkin pitänyt se jättää, kun Jaakkolan isäntä, Antti nimeltään, oli vuosikymmeniä sitten (Antti oli Ville Jaakkolan äidin isä) mennyt itse Hakalaan asumaan jättäessään talonsa vävylleen Iisakille. Antti kuoli pian Hakalassa, mutta vaimo jäi sinne asumaan ja poika Joose peri sitten Hakalan torpan. Mutta kuten nähtiin, ei Juha häädöstä menettänyt sisuaan, vaan rakensi vielä kaksi torppaa. Hän oli syntynyt noin v. 1829. Juha itse hävitti Niittymäestä savupirtin v:n 1890 vaiheilla. Hänen kuolemansa jälkeen Niittymäki pantiin kahtia.

Lunkaan ruotusotamiehen nimi oli Grön. Hänelle olivat ojaislaisetkin velvolliset maksamaan palkkaa. Grönillä oli oma mökki keskellä kylää, Mäkilän aitan ('pualin') takana. Tönö oli vähäinen ja kapea, ilman porstuaa. Seinässä oli vain yksi pieni neliruutuinen lasi. Pojan nukkumalava oli päiväksi kasattava, niin ahdasta sisällä oli. Grönillä oli kuitenkin myös talli, joten hänellä arvattavasti oli joskus ollut hevonen. Myös vähäisiä peltolappuja ja niitty hänellä oli viljeltävänä. Emäntä Jaakkola kertoi 1939, että hän lapsuuden ajoiltaan vielä muistaa Grönin vaimon. Samoin hän kertoi vielä nähneensä rusthollien sotamiesten pitävän paraatia Tammelan kirkonmäellä. Niitten kersantti Harlin asui Lunkaan Mattilassa.

Karhu karjassa

Joku kertojista muisti vielä Mäkilän paimenen ja kertoi kuul-

leensa kuvauksia karhun tuhotöistä. Yhtenäkin vuonna karhu oli Lunkaassa tappanut neljä lehmää ja valkoisen härjän. Härkä joutui karhun kynsiin Kuolhuhta-nimisellä Nissin niitulla, joka oli kuokittu ja poltettu muutamia vuosia aikaisemmin. Joukko kylän poikia oli tällä niitulla, kun karhu hyökkäsi härjän kimppuun. Pojat juoksivat katolle pakoon ja kuulivat, kun härkä porasi ja karhu mörisi. Paimen, Kalajaakon Antti, oli nukahtanut Hauklahden rannalle. Kun poru lakkasi, lähtivät lapset ajamaan karjaa kylään jäämättä odottamaan ehtoota. Arvattiin heti, miksi karja tuli jo päivällä kotiin. Mentiin tarkastamaan tapahtumapaikkaa. Härjän lihat vielä kelpasivat syötäväksi. — Samoina suvina karhu tappoi myös eriväkien elukoita, mm. ent. sotamies Grönin lesken lehmän, samoin Heikkilän isäntä. Mutta sille karjalle, jota Kujanpäässä asunut Pirje paimensi, ei tullut vahinkoa, vaikka tuota naispaimenta pidettiin hulluna.

Entisaikaan oli koko kylällä ollut yhteinen paimen, joka huolehti itsellistenkin (eriväkien) lehmistä. Lunkaan Nissillä oli kuitenkin likimaa hakana, joten sen ei tavinnut yhtyä paimenlahkoon. Paimenelle maksettiin ruiskappa elukkaa kohti, mullit ja ensikarjalaiset mukaan laskien. Ruoan ja yösijan paimen sai vuorollaan taloista, niin monta päivää peräkkäin, kuinka monta nautaa kustakin talosta karjassa oli. Kun tilattomat (eriväet) eivät voineet paimenelle antaa viljaa, he korvasivat palkan muulla tavoin: kuka antoi mekon, kuka paidan jne. Kertojien aikana ei Lunkaassa kuitenkaan enää ollut kyläpaimenta.

Karjalla oli metsissä vakinaisia makuupaikkoja, ns. levoja. Okslahden kulmallakin oli kolme tällaista levoa.

Niitut kasvoivat kaulusmättäitä

Vanhanaikaiset niityt kasvoivat kasteheinää kaulusmättäinä. Kun sitä ei menty ajoissa niittämään, se kuivui olkimaiseksi. Mutta sitäkin ruvettiin syöttämään lehmille vasta jouluksi, kun koko syksy oli tyydytty olkiin. Ensimmäiset lehmät tavallisesti poikivatkin vasta maariaksi. Koko kylä kävi jouluksi hakemassa maitoa Nissiltä, jossa jokin lehmä jo oli poikinut. Jaakkolan emäntä muisteli, miten hän nuorena tyttönä meni jouluaamuna Nissille maitoa hakemaan. Minulle oli Jussilan Anttoo kertonut, kuinka hän oli joulumaitoa käynyt hakemassa sukulaistalosta, Teuron Lekkalasta asti.

Ensimmäisestä kylvöheinästä uhottiin kovasti. Timotei olikin hentoon kasteheinään verrattuna »aika poikaa«. Sitä syötettiin elukoille kovin säästeliäästi.

Forssan Lehti 30. 8. 1962.

Esko Aaltonen.

Kansakoulupojat Forssan tehtaankirjaston käyttäjinä

Kouluneuvos Kaarlo Merikosken muistelma vuodelta 1933

Forssan Uudessakylässä Lindstedtin talossa syntyi kesäkuussa 1878 poika, joka sai nimekseen Kalle Aukusti. Hänen isänsä oli työnjohtaja Kalle Kustaa Lindstedt ja äitinsä Wilhelmiina Willberg. Vartuttuaan poika kävi Aleksanterin kansakoulun ja meni tehtaaseen työhön. 19-vuotiaana hän pääsi seminaariin ja hänestä tuli kansakoulunopettaja v. 1901. Suurena nimenmuuttovuotena 1906 Lindstedtin Kallesta tuli Kaarlo Merikoski. Hän toimi opettajana parissakin kansakoulussa, kunnes muutti 1911 Sortavalaan. Hän oli siellä v:een 1944 asti seminaarin harjoituskoulun yliopettajana ja omisti muutenkin rikkaan elämäntyönsä Laatokan Karjalan hyväksi. Hänestä tuli myös kirjailija. Julkaisi suuren määrän oppikirjoja, kulttuurihistoriallisen teoksen Taistelu Karjalasta (1939), romaanin Uskonluopio (1936) sekä joukon kaunokirjallisia kirjoituksia ja muistelmia, jotka 1953 ilmestyivät viehättävänä teoksena Voimia ja vastavoimia. Forssan Lehdessä on aikanaan julkaistu tästä teoksesta se luku, jossa Kaarlo Merikoski kertoo olostaan Forssan tehtaan työmiehenä ja lähtöään maailmalle.

Kaarlo Merikoski muisteli rakkaudella syntymäkyläänsä. Hän kävi täällä aika ajoin. Muistetaan vielä se kaunis puhe, jonka hän piti Forssan satavuotisjuhlilla 1947. Hän kuoli Helsingissä 22. 2. 1954.

Siitä on kulunut yli 40 vuotta, kun ensimmäisen kerran eräänä lauantai-iltana hyvissä ajoin ennen kello kuutta astuin Forssan tehtaan lainakirjaston saliin. Olin saanut vanhemmiltani hopeamarkan, mikä oli maksettava, ennan kuin sai lainausoikeuden, mutta sen saikin sitten kokonaiseksi vuodeksi. Markka oli muuten siihen aikaan verrattain tiukassa ja siitä johtuikin, etten aikaisemmin ollut päässyt kirjastoon, vaikka kyllä useasti jo olin sinne pyrkinyt.

Paria vuotta vanhempi toverini oli selittänyt, että kirjastoon on mentävä aikaisin, jotta ennättäisi saada »hyvän paikan». Astuimme suurehkoon huoneeseen, jossa ei ollut mitään muuta katustoa kuin pitkä, suorakulmaisesti asetettu pulpetti. Pulpetin takana on pöytä ja tuoli ja niiden takaa avautui ovi toiseen huoneeseen, missä avonaisilla hyllyillä olivat mustiin kangaskansiin sidotut, nahkaselkäiset kirjat. Saimme todella hyvät paikat, sillä asetuimme nojalleen pulpetinreunalle aivan kirjastonhoitajan pöydän kohdalle. Toverini

huomautti, että siltä paikalta näkee hyvästi, mihin »lystit» kirjat joutuvat, niin että tietää pitää varansa.

Vanha Viikmanni, tehtaantyömies ja kirjaston hoitaja, oli jo toisessa huoneessa kirjojansa järjestelemässä. Muistan selvästi, kuinka suurella kunnioituksella seurasin hänen askeleitansa, kun hän verkalleen liikkui toiselta täyteläiseltä hyllyltä toiselle. Ajattelin jo silloin ja monta kertaa myöhemminkin, että kuinka Viikmanni, joka oli samanlainen, vaatimaton työmies kuin moni muu, voi olla niin korkeassa virassa kuin kirjastonhoitajana. Sillä kirjasto oli jotakin suurta. Minulla oli hämärä käsitys siitä, että kirjasto, ei ainoastaan se, mihin olin ensi kertaa astunut, vaan kirjasto yleensä ja oppi on on se rajamuuri, mikä erotti sen maailman, mihin minä kuuluin ja sen toisen, oppineen maailman. Toisella puolella olivat tehtaan suuret herrat, isännöitsijä, insinööri, värkmestari ja monet muut sekä Vekmanni, opettaja, jota kaukaa pelkäsin ja kunnioitin, Maria Larssonni, opettajatar, Palmuruutit, Nikanderit ja kaikki muut oppineet ihmiset.

Sanallakaan emme uskaltaneet Viikmannia häiritä ennenkuin hän tuli lainaushuoneeseen. Silloin toverini selitti, että minä olin uusi lainaaja, jolle olisi annettava numero. Viikmanni avasi suuren kirjansa, otti markkani ja ilmoitti, että siitä lähtien olin numero 105 Forssasta (Viksbergin puolelaisilla oli oma numerojärjestyksensä, joka sekin alkoi alusta). »Sait pahan ja pitkän

Kustaa Vikman.

numeron», selitti toverini. »Mutta ei se mitään tee, kun vaan kiljaiset vikkelästi ja kovaa.» En silloin vielä täysin ollut selvillä, missä vikkelätä kiljaisua tarvittiin, mutta illan kuluessa se kyllä selvisi.

Kuuden korvissa täyttyi lainahuone lainaajista. Ensin otettiin kaikilta lainaajilta pois heidän kirjansa. Se tapahtui siten, että kukin vuoronperään sanoi numeronsa ja antoi kirjansa. Lainauskirjasta etsittiin numero; vedettiin kirjan numeron päälle viiva ja kirjat astettiin suureen pinoon kirjastonhoitajan vieressä olevalle leveälle penkille. Nyt huomasin, että toverini oli oikeassa paikkamme suhteen. Tiesimme tarkalleen, missä joku »lysti» kirja oli; painoimme nimittäin kirjan ulkomuodon tarkoin mieleemme.

Lainaaminen tapahtui siten, että Viikmannin apulainen otti

kirjan toisensa jälkeen penkiltä ja sanoi sen nimen. Ken sitten ensimmäisenä ennätti sanoa oman numeronsa, sai kirjan. Milloin oli kysymyksessä joku tavallinen teos, sujui kaikki hiljakseen ja ilman melua. Mutta usein sattui, että jokainen halusi jotakin hauskaksi tunnettua kirjaa. Silloin ei välitetty siitä, ennättikö joku ensimmäisenä, vaan huudettiin kilpaa, niin että koko sali oli yhtenä huutona. Kaukana kumminkin siitä, että huudossa olisi ollut erikoista vallattomuutta. Ilmaistiinhan vain kanta ja merkittiin puumerkki, jolla ilmaistiin, että kirja oli hyvä. Muistan selvästi, kuinka esim. Ivalon »Reservikasarmista» aluksi aiheutti sellaisen metakan, etten luule Ivalon kirjojen missään sen perusteellisemmalla huutoäänestyksellä tulleen hyväksytyiksi. Sattuipa niin, että Viikmanni tällaisen äänestyksen tapahtuessa hymähti, nyökkäsi apulaiselleen ja — tämä asetti koko riitakapulan toistaiseksi syrjään.

Sen kokemuksen muuten sinä ensimmäisenä kirjastoiltana sain, että toverini oli oikeassa: maailmassa on todella kovasti huudettava, jos mieli tulla huomatuksi. Parastani kyllä tein. Huusin kimeällä äänelläni, minkä jaksoin, hiki virtasi ja takimmaiset olivat vähällä rutistaa minut litteäksi. Mutta kirja toisensa jälkeen merkittiin jonkin muun numerolle. Lopuksi sain »Pohjan piltin» sekä »Nuorta väkeä». Ensinmainitun sitten luin suurella halulla, mutta jälkimmäinen kuului niihin kirjoihin, jotka minulla samoinkuin muillakin pojilla lojuivat käyttämättöminä seuraavaan lauantaihin saakka, kun niitä ensin vähän oli selailtu.

Siitä kirjaston ahkera käyttäminen sitten alkoi. Ei ollut koko pitkänä talvikautena ainoatakaan lauantaita, milloin vain terveinä oltiin, ettei olisi kirjastoon menty. Ja ennen vanhaan muuten oltiinkin terveempiä kuin nykyään. Lukuhalu kasvoi niin suureksi, että valvottiin myöhään yöhön lampputuikun valossa ja ahmittiin kirjoja, pääasiassa tietysti romaaneja. Mutta kumma kyllä harrastettiin tietokirjojakin. Luulen sen olleen kansakoulumme opettajien ansion, sillä usein he opetuksessaan koskettelivat seikkoja, jotka oli mainittuina lainakirjaston kirjoissa.

Kun näin jälkeenpäin lukuharrastuksiansa muistelee, johtuu ajattelemaan, että paikoin maku varmaankin kaikkina aikoina suurin piirtein katsoen on samanlainen. Aletaan satukirjoista, edetään sitten seikkailukirjoihin; sen jälkeen tulevat historialliset kertomukset ja romaanit, viimeksi muu kaunokirjallisuus ja tietokirjat.

Satukirjoista luetuimmat olivat »1001 yön tarinat» sekä suomalaiset kansansadut. Topeliuksen »Lukemista lapsille» tekivät silloin poikainkin keskuudessa kauppansa paremmin kuin nykyään, ehkä siitä syystä, että satukirjoja oli vähemmän kuin nyt. Andersenin sadut ilmestyivät hiukan myöhemmin ja niitä katsottiin yleensä joutaviksi.

Seikkailukirjoista olivat ehdottomasti etualalla »Räätälinkisälli

Andreas Jelkyn merkilliset elämänvaiheet neljässä maailmanosassa» sekä Vernen »Matkustus maan keskipisteeseen». Edellisestä ovat useimpien lukujen pitkät alaotsikat vielä tänäkin päivänä sanasta sanaan muistissani. Ja kun 40 vuotta takaperin kaikki se, mikä oli painettua, myös oli totta, uskottiin niin Jelkyn kummallisiin vaiheisiin kuin myös Vernen matkaan silmää räpäyttämättä. Tuskin tarvinnee mainita, että Cooperin intiaaniromaanit, joita silloin jo oli käännetty suomen kielelle, hyvin tekivät kauppansa. »Viimeinen mohikaani» oli niistä vaikuttavin. Muistan kuinka sitä lukiessani ja tullessani kohtaan »Unkas kaatui kuolleena maahan» kauhistuneena ääneen kertasin mainitun lauseen. Tuntui siltä kuin olisi kaikki ollut tyhjää ja merkityksetöntä sen jälkeen, kun Unkasta ei enää maailmassa ollut.

Erinomaisia kirjoja, jotka »joka mies» oli lukenut, olivat »Välskärin kertomukset», »Hatanpään Heikki ja hänen morsiamensa», »Rautakallo, eli kuinka viimein kävi» (Kaarlo XII), »Härkmannin pojat», »Pekka Sallinen», »Juhani Herttuan hovissa», »Kruunu ja okaita», »Ivanhoe» ja »Ben Hur». Ja sellaisetkin kirjat kuin kaksi viimeksimainittua luettiin niin tarkoin, että ne muistettiin miltei jokaista yksityiskohtaansa myöten. Kun olin lukenut Ivanhoen, kysäsi isäni kerran, mikä oli Cedrik saksalaisen sikopaimenen nimi. Häpesin kovin, kun en sitä muistanut. Sen jälkeen kävin mielessäni läpi kaikki Ivanhoen monilukuiset henkilöt ja huomasin, että minulla oli ollut kova onni: isä oli kysynyt sitä ainoata nimeä, mikä oli jotenkin luiskahtanut pois muististani. Kirjoista keskusteltiin poikajoukossa melkein samalla tavalla, kuin kirjakeskustelu nykyäänkin monessa seurassa käy.

Käännöskirjallisuus muuten oli korkeassa kurssissa. Ehkäpä se johtui siitä, että muualla tapahtui enemmän saikkailuja kuin meidän pienissä oloissamme. Päivärintaa kumminkin harrastettiin, samoin muitakin kotimaisia kirjailijoita, mikäli heidän teoksensa olivat puhtaasti kertovaa laatua. Niinpä esim. sellaiset teokset kuin Ahon »Kievarin pihalla», »Muudan markkinamies» ja »Rautatie», olivat luettuja, joskaan Ahon »Papin tyttären» ja Jokain »Unkarilaisen nabobin» välillä olisi vaaka luonnollisesti kallistunut viimeksimainitun puolelle. Kaikki, mikä ei ollut kertovaa, oli yleensä ikävää. Esim. luonnonkuvaukset sivuutettiin kertomusta luettaessa.

Mutta kertomuksista ja romaaneista siirryttiin vähitellen tietokirjallisuuteen. Siinä poikapiirissä, mihin minäkin kuuluin, ei ollut montakaan, joka ei tarkkuudella olisi lukenut esim. seuraavia teoksia: »Kongo, uusi valtio mustien maanosassa», »Ihmeitten maailma», »Pohjoisnavalta päiväntasaajalle». Ja sellainen valtava tietoteos kuin Weberin »Yleinen ihmiskunnan historia» luettiin niin tarkoin, että muistettiin ulkoapäin lukuisien historian suurmiesten kasvonpiirteet. Kemiaakin harrastettiin.

Kun kerran sain käsiini erään paksun kemian oppikirjan ja löysin sieltä suureksi riemukseni ruutireseptin, menin tietysti heti sitä kertomaan parille naapurin vesalle. Mutta en voinutkaan lyödä heitä hämmästyksellä, sillä he olivat sen jo keksineet aikaisemmin. — Tietokirjoja luettiin luullakseni niinä aikoina hartaammin kuin nykyään.

Luulen osuvani tarkalleen oikeaan sanoessani, että 40 vuotta takaperin oli suuri joukko kansakoulupoikia, jotka olivat lukeneet jokaisen kertomuksen ja romaanin, mitä suomenkielellä oli ilmestynyt. Tämä tietysti sillä edellytyksellä, että paikkakunnalla oli niin täydellinen kirjasto kuin kotiseudullani, johon hankittiin kaikki uudet teokset. Näytelmät ja runokokoelmat on asetettava aivan toiseen asemaan; niitä ei katsottu sellaiseksi kirjallisuudeksi, jota luettiin. Näytelmät oli painettu sitä varten, että saatiin niitä näytellä, ja runokirjat olivat iltamia varten.

Mutta urheilullinen harrastus iti jo silloinkin. Oli ilmestynyt kirja, jonka nimi oli »Hiihtourheilu Suomessa». Sitä lainattiin ahkerasti kertomuskirjojen ohella, ja luulen sen edistäneen hiihtoharrastusta.

Esitykseni kansakoulupojan kirjaharrastuksista olisi puutteellinen, jos en mainitsisi sitä tärkeää asemaa, mikä ns. kellokirjoilla siihen aikaan oli. Porilainen »kauppaneuvos» Pihl oli alkanut julkaista »Montekriston kreiviä». Sitä ilmestyi —erittäin huonolle paperille painettuna — vihko viikossa. Lunastamalla teoksen, jonka hinta tietysti oli korkea, sai kellon senjälkeen kun kirja kokonaisuudessaan oli ilmestynyt. Kellojen erilaisista arvoista riippuen olivat vihkohinnatkin tietysti erilaisia. »Montekriston kreiviä» luettiin joka ainoassa mökissä, sellaisissakin, joissa ei mitään muuta kirjaa ollut kuin katekismus, raamattu ja virsikirja.

Mainituksi vielä tulkoon, ettei kansakoulussa ollut oppilaskirjastoa, josta oppilaat olisivat saaneet lukuhalunsa tyydyttää.

Vanha Viikmanni on varmaankin jo pitkiä aikoja nukkunut »Tammelan nummessa». Otaksun, että se valistusahjo, »Forssan tehtaitten työväen yhteinen lainakirjasto», jota hän pitkiä aikoja erinomaisella uutteruudella, vaatimattomasti ja hiljaisesti johti, on kehittynyt suureksi, ajanmukaiseksi kantakirjastoksi. Mutta sellaisenakin, kuin se Viikmannin hoidossa oli, tyydytti se heränneen lukuhalun ja saattoi monen silloisen nuorukaisen pyrkimään maailmassa eteenpäin.

Forssan Lehti, 19. 10. 1962.

"Teke sine uuti portti, kyllä mine maksa..."

Apteekkari John Hjelt muistelee menneitä

Kojon kartano on nähnyt monet vaiheet, mutta ylivoimaisesti loisteliainta aikaansa kartano eli silloin, kun Ernst Wahren oli sen isäntänä. Silloin kartanon saleissa vietettiin upeita juhlia, siellä silkki kahisi, kristallit kimmelsivät ja sampanja helmeili. Silloin kartanon talleissa korskuivat upeat oriit ja vainioita vilistivät jalorotuiset koirat.

Tällaisia mielikuvia nousi silmiemme eteen kuunnellessamme apteekkari John Hjeltin tarinointia niiltä ajoilta, jolloin hän oli Ernst Wahrenin hyvänä ystävänä ollut Kojon kartanossa usein nähty vieras.

— Ernst Wahren, Forssan perustajan Axel Wilhelm Wahrenin poika, oli intohimoinen hevosmies ja hevosten kasvattaja. Hänen tallissaan saattoi olla 16 rotuhevosta, sillä hän harrasti niiden jalostusta ja tietenkin myös kauppaa. Kerran hän valjasti kaksi korskuvaa unkarilaista oritta, joita ei vielä lainkaan tuntenut, vaunujensa eteen ja pyysi rouvansakin ajelulle. Oriit ryntäsivät heti niin hurjaan laukkaan, ettei edes voimistaan kuulu Wahren pystynyt niitä hillitsemään. Hurja meno jatkui Forssaan saakka ja vielä tälläkään Wahren ei saanut niitä pysähtymään. Mutta torilla hän sai hevoset sentään käännetyksi. Vauhti ei kuitenkaan kotimatkallaan yhtään hiljentynyt, sillä oriit olivat vauhkoontuneet raivoon asti. Kukkopillin tienhaarassa Wahren yritti hurjin ponnistuksin hiljentää hevosten vauhtia tietäten, että vaunut eivät jyrkässä mutkassa pysyisi pystyssä. Mutta hän ei yrityksissään onnistunut ja seurauksena oli, että vaunut kierähtivät pellolle hurjasti pyörivänä häkkyränä. Onneksi Wahren ja hänen rouvansa sinkosivat sivuun ja välttyivät näin jäämästä vaunujen alle. Molemmat tietenkin loukkaantuivat, mutta eivät sentään saaneet pysyviä vammoja.

Merkillinen tallimestari

Wahren ja niinikään hevoskauppaa harjoittava Menosten kartanon isäntä Maunula veivät kerran hevosiaan myös Pietarin lähistöllä sijaitsevassa Krasnaje Selossa pidettyyn suuren näyttelyyn. Heillä oli uljaita hevosia, joilla Venäjällä oli hyvä menekki. Eräs näyttelyyn tuoduista hevosista oli niin raivokas, ettei kukaan uskaltanut tuoda sitä tallista ulos. Venäläiset lupasivat viimein palkinnon sille, joka sen tekee. Tällöin Wahrenin tallimestari — hänen sukunimensä oli Lehti — sanoi, että kyllä minä sen haen. Hän oli harvinaisen pieni mies, tuskin viiden jalan mittainen, mutta hänellä oli ihmeellinen kyky käsitellä hevosia. Hän käveli aivan rauhallises-

ti raivoisan oriin luo, puheli sille hetken aikaa ja talutti sen sitten ulos, jossa se tepasteli lauhkeana kuin lammas hänen jälessään.

Samaan näyttelyyn lähdettäessä oli Wahrenin hoidossa ollut valtion omistama siitosori Poke riehaantunut siinä määrin, ettei kukaan uskaltanut mennä sitä lähellekään. Miehet, jotka sitä yrittivät, lennähtivät ratapihalle kuin pyssyn suusta sylkäistynä. Silloin Lehti meni vaunuun ja tuli hetken kuluttua sieltä takaisin taluttaen riimunvarresta äsken vielä hurjana korskunutta hevosta kuin koiraa.

Laita uusi portti, mine maksa

Vuosisadan alussa oli vielä yleisilläkin teillä lukuisasti porteja. Riehakkaalle tuulelle sattuessaan Wahren ei vaivautunut niitä avaamaan. Ajellessaan hänellä oli miltei aina parivaljakko vaunujen edessä. Riehakkaalle tuulelle sattuessaan W. lasketti porttia päin täyttä vauhtia ja sen eteen ehdittäessä hän pidätti hevosiaan. Väkivahva mies kun oli, hän sai hevoset niin voimakkaasti jarruttamaan, että vaunun puomi, joka oli hevosten välissä, työntyi eteen ja lennätti portin pirstaleina ympäristöön. Kun talonpojat tai torpparit sitten tulivat asiasta valittamaan Wahren tokaisi, että laita sinne uusi portti, mine maksan. Valittamaan tultiin kuitenkin vain harvoin, sillä Wahren oli mies, josta rahvas piti, sillä apua tarvitsevan ei turhaan tarvinnut tulla hänen puheilleen. Kerran Wahren ajoi suuren unkarilaisen oriin sisälle saakka. Sattui olemaan sellaisella tuulella.

Herrat metsästivät

Toisinaan metsästysretket muodostuivat varsin omalaatuisiksi. Kun maa oli jäässä ja lunta vähän ,ajettiin hevosilla pitkin metsiä koirien juostessa niiden tuntumassa. Kun ajo alkoi, hevoset pysäytettiin ja miehet riensivät etsimään itselleen passipaikkoja.

Wahrenilla oli niihin aikoihin suuri romuluinen koira, joka ei kärsinyt muita lähettyvillään. Minulla oli myös pahansisuinen haukkuja ja vaikka se ei ollut kovinkaan pelottavan näköinen, tiesin sen verrattomaksi tappelijaksi. Erään kerran metsälle lähtiessämme W. sanoi minulle, että jos jätettäisiin tuo sinun koirasi kotiin, pelkään, että minun koirani tappaa sen. Minä sanoin, että ei suinkaan sentään näin hullusti käy, antaa sen tulla vain mukaan. Kohta kun W. päästi koiransa irti, se ryntäsi minun koirani kimppuun. Mutta tämäpä ponnahti salamana päällehyökkääjän kurkkuun ja niin kävi, että henki siltä olisi mennyt, ellemme olisi rientäneet väliin. Silloin W. tokaisi, että onpa mahdoton koiraksi.

Punainen jänis

Metsästysmatkoilla harrastettiin, kuten jo aikaisemminkin olen kertonut, kaikenlaisia kujei-

ta. Niinpä joku herroista, liekö ollut appiukkoni, oli saanut jäniksenpojan elävänä kiinni ja värjäsi sen punaiseksi. Kun sitten taas lähdettiin jänisjahtiin, appiukko kiirehti sovitulle kohtauspaikalle Lakkikallion lähettyville edeltäkäsin ja päästi punaisen pupujussin vapauteen. Tietenkin koirat pääsivät sen jäljille välittömästi ja hetken kuluttua tuo ihmeotus joutui Carl Meyerin tähtäimeen. Pitkän aikaa hän ihmetteli: «Punainen jänis, ihan punainen jänis, onko tällaista ihmettä ennen nähty».

Runoilija Gripenberg

Ernst Wahrenin vakituisena vieraana oli mm. tunnettu runoilija Bertel Gripenberg. Hän asui monet vuodet Kojon kartanon piharakennuksessa rakkaitten lintukoiriensa kanssa. Gripenberg oli intohimoinen luonnonihailija ja kanakoiramies. Seurassa hän istui tavallisesti ajatuksiinsa vaipuneena ja itseensä sulkeutuneena, mutta saattoi — juhlissa väkeviä nautittuaan — pelästyttää muut vieraat pahanpäiväisesti. Tapahtui usean kerran, että hän kesken kaiken otti pistoolin taskustaan ja ampui sillä pöydän alle lattiaan. Koskaan hän ei kuitenkaan ketään vahingoittanut. Toisinaan hän oli kuitenkin räiskyvän iloinen ja saattoi silloin tehdä ex tempore mitä ihanimpia runoja, jotka hän tavallisesti omisti läsnäoleville naisille. Kun Wahren luopui Kojon kartanosta Gripenberg muutti Tammelaan, josta hän osti huvilan. Se joutui sitten op. Kokkisen omistukseen. Tammelasta G. muutti Sysmään ja sieltä Porvoon runoilijain kotiin, jossa hän vietti elämänsä viimeiset vuodet.

Kestäviä hevosia

Hevosiin vielä palatakseni on todettava, että ne ennen aikaan olivat paljon kestävämpiä kuin nykyisin. Esim. isäni ajatti Liesjärveltä Härkätietä myöten parruja Turkuun ja edestakaiseen matkaan kului aikaa kaksi päivää ja yksi yö, toisin sanoen ensimmäisenä päivänä mentiin, yö oltiin Turussa ja toisena päivänä palattiin. Tällaista taivalta nykyajan hevoset tuskin pystyvät tekemään. Hevonen, jolla matkan tein, oli em. Poken jälkeläinen. Itse olen ajanut Forssasta Turkuun 11 tunnissa. Olin lyönyt vetoa ,että pystyn tekemään matkan puolessa vuorokaudessa ja voitin vedon. Minulla oli kilpakärryt ja kaikki suurimmat mäet kävelin tai juoksin hevosen rinnalla. Matkalla en syöttänyt hevosta. Uskoisin, että hevosten hyvään kuntoon vaikutti se, että ne saivat kesät olla metsissä laitumilla, jossa myös niiden kaviot kehittyivät lujiksi ja terveiksi.

Uskollinen tamma

Hevosten viisaudesta voisin jutella miten pitkään tahansa, mutta kerron siitä tässä vain pari esimerkkiä. Ensimmäisen maailmansodan aikana venäläiset pakkoluovuttivat minulta Heinämaalta ostamani Tyttö-nimisen hevosen ja veivät sen patteritöi-

hin Loviisaan. Eräänä aamuna se seisoi tallini oven edessä ja tervehti minua pihalle tullessani iloisesti hirnuen. Se oli päässyt karkuun ja ilmeisesti rientänyt kotiin parasta vauhtiaan, koska oli aivan uupunut.

— Vapaussodan aikana saman tamman ottivat puolestaan punaiset ja se kulkeutui Lahteen. Siellä hevosia kotiuttamaan ryhdyttäessä eräs näiltä seuduilta hevosia tunnistamaan mennyt isäntä väitti, että tuo hevonen on apteekkarin. Miestä uskottiin, hän istui rattaille ohjaksiin kajoamatta ja hevonen toi hänet tallini edustalle. — Toteanpa vielä, että Heinämaalla oli ennenaikaan erinomaisia hevosia, joilla talon isännät ajoivat monia palkintoja. Kaikkein hurjimmat myytiin minulle, sillä minä pidin rajuista hevosista.

Hevosista ja koirista voisi kertoa loppumattomiin, sillä ne ovat älykkäitä, uskollisia, vieläpä hienotunteisiakin ja siksi ne ovat enemmän kuin ihmisen palvelijoita. Niitä voi hyvällä syyllä sanoa tovereikseen, vakuutti apteekkari Hjelt lämmin sävy äänessään.

Ehkä meillä vielä tuonnempanakin on tilaisuus päästä kuulemaan apteekkari Hjeltin tarinoita.

Forssan Lehti, 21. 10. 1962.

E. V.

Sylti-Matti pisteli sudenpoikasia poveensa

88-vuotias teräsvaari muistelee menneitä

On harmaa tuiskuinen talvipäivä, kun saavumme Juho Töykkälän vanhanvaarin asunnolle Humppilan Kesonkulmalle. Löydämme etsimämme tupansa edustalta rankoja katkomasta ja ihmeen hyvin saha puree puuta, vaikka sahan käyttäjä on jo 88-vuotias. Vanhaisäntä Töykkälä on vähäläntä mies, mutta vielä vanhanakin hän kepsehtii keveästi ja kaikesta voi päätellä, että hän on ollut myös harvinaisen voimakas. Ja näin on täytynyt ollakin, koska hän vielä 73-vuotiaana osallistui ojanluontikilpailuun ja saavutti kunniakkaan kolmannen sijan. Nuorempana hän on ollut pistämätön ojamies ja halkojen hakkaaja.

Kun olemme ilmoittaneet Töykkälälle, että olemme tulleet häntä haastattelemaan, hän pyytää käymään sisään ja on heti valmis juttelemaan. Pyydämme häntä ensinnä kertomaan lapsuudestaan ja saamme kuulla, että hän on syntynyt Humppilanky-

lässä pienen torpan poikana. Kun tilalla oli peltoa vain kaksi hehtaaria, oli lasten hakeuduttava vieraan palvelukseen sitä mukaa kuin kynnelle kykenivät.

Naapuri noitui lehmät

— Minä lähdin 10-vuotiaana paimeneksi tätini tilalle Ypäjälle, kertoo Töykkälä sitten. — Kauniilla ilmalla metsässä oli mukava olla, sillä niillä tienoilla oli paljon sysikojuja, joita oli hauska tutkia. Siihen aikaan näet monet Ypäjän torpparit maksoivat veronsa kartanoon sysillä. Mutta ukkossäällä rupesi kovin peloittamaan ja niin tätini mies suostuikin siihen, ettei tarvinnut koko päivää olla lehmien perässä vaan sai käydä ne vain ehtoolla hakemassa kotiin. Mutta sitten lehmät tulivat yht'äkkiä sellaisiksi, ettei niitä saanut millään metsästä pois ja niiden maitokin tuli ihan löntteinä. Silloin tätini sanoi, että hän kyllä tietää, kuka lehmät on noitunut ja käski minua kähveltämään naapurin rapun pielestä luudan. — Ja ellet luutaa saa, niin tuo ainakin santaa semmosesta paikasta, mistä emäntä on varmasti yli astunut, hän sanoi. En uskaltanut ottaa luutaa, mutta santaa otin rapunedestä. Täti sekotti sannan maitoon ja pani myös jauhoja joukkoon, että sai liemen paremmin juotetuksi lehmille, jotka silloinkin olivat metsässä. Ja niiltä jalkojensa sijoilta ne lähtivät kotiin, eikä maidossakaan ollut enää mitään vikaa.

Reservissä helpot päivät

Tätini luota muutin setäni luokse rengiksi Metsämaan Tytykoskelle ja sain sitten jo vähän palkkaakin. Sitten muuttelin talosta taloon ja olin vähän aikaa Jokioisten Kartanoiden Lintupajun tilallakin muonamiehenä. Täällä osallistuin ensimmäisen kerran ojanluontikilpailuun ja hyvin minua luonnistikin, ensimmäisen palkinnon sain. Palvellessani sitten Humppilan Yli-Rekolan tilalla etumiehenä minut kutsuttiin syyniin ja jouduin reserviharjoituksiin Urjalaan. Palvelusaika oli ensimmäisenä vuotena 7, toisena 5 ja kolmantena 3 viikkoa. Monet pitivät kasarmielämää ikävänä ja harjoituksia rankkana, mutta minun mielestäni palvelu oli helppoa ja olot mukavat. Ruokakin oli niin erinomaista, etten parempaa ollut syönytkään. Pistinharjoituksissa pärjäsin hyvin ja ampumisesta sain oikein palkinnonkin.

Naimisiin mentyäni päätin lopettaa rengin hommat ja muutin kotiin, jossa pykkäsin meille huoneen vanhan rakennuksen jatkoksi. Isä oli silloin jo tehnyt Paavolan isännän kanssa kaupat tämän Kytömaan tilan vuokraamisesta. Vaikka ei tätä silloin vielä voinut paikaksi sanoa, kun ei peltoa ollut edes kapanalaa eikä minkäänlaisia rakennuksia. Tällä tienoolla oli silloin parin hehtaarin ala kannikkoa ja sitä minä rupesin virapelikseni ottamaan ylös. Päivät olin ojilla tai metsätöissä sekä toisinaan rakennushommissa ja ehtoin aamuin kuokin tätä palstaa. Suviaikaan nousin jo neljältä ylös ja ehtoisin tein töitä 11 saakka. Kun ala tuli kuokituksi, piti siitä tehdä päivä viikossa taksvärkkiä taloon ilman hevosta.

150 syltää ojaa päivässä

Ojanluonnista minä tykkäsin, sillä siinä pääsi liukas mies hyville palkoille. Vanhaa ojaa loin päivässä 150 vanhaa syltää, jos ei tarvinnut penkkoja puhdistaa, jos täytyi, niin sitten tinkini oli 100 syltää. Uutta 6 korttelin ojaa sain päivässä valmiiksi 50 syltää. Ja kävi se metsätyökin minulta siihen aikaan. Kerran tein loppiaisesta kevääseen asti joka päivä 9 mottia kuusikyynäräisiä

halkoja päivässä. Mutta metsä oli hyvää ja minä pidin työkaluni kunnossa. Kerran otimme isäni kanssa raivausurakan ja kuokimme Venäjän kartanolle Myllysuolla 5 hehtaaria peltoa yhtenä kesänä. Se oli melko sileäpohjaista maata, vain osa siitä oli kannokkoista. Ja olen minä tehnyt 32 makasiiniakin. Yhteen niistä — se oli 25x8 metrin suuruinen — sahasin isäni kanssa myös laudat käsisahalla. Viimeisen makasiinin rakensin 75-vuotiaana. Tein yksinomaan urakkatöitä, sillä niissä ansaitsi paljon paremmin kuin päiväpalkalla, mutta niinpä minulla sitten myös olikin aina rahaa, vaikka meillä oli 9 omaa lasta ja lisäksi kasvattityttö.

Kun torpat itsenäistyivät, minulla oli taas hyvä onni. Paavolan tilan omisti silloin Antti Eskola, joka oli erinomaisen hyvänluontoinen isäntä. Sain valmista peltoa lisää niin paljon, että sitä yhteensä tuli 12 hehtaaria sekä lisäksi 8 hehtaaria hyvää metsää. Myin metsästä suurimmat tukit Forssa-yhtiölle ja niin minä sain tilani maksetuksi kolmessa vuodessa. Sitten uusin vähitellen kaikki rakennukset, sillä ei minulla torppariaikana ollut kuin yksi huone sekä sauna, riihi ja vanhasta ladosta tehty navetta. Pidimme paljon karjaa ja niin ei tarvinnut enää souvailla.

Palkkio tulipalon sammuttamisesta

Ja hyvä tuuri minulla on aina ollut. Kerran syttyi Venäjän kartanon kuivuri palamaan ja tällöin oli suuressa vaarassa myös tilan suurin navetta, jossa oli 400 nautaa. Näin sauhun nousevan ja lähdin juoksemaan kuivuria kohden. Tulin paikalle parahiksi kun aluepäällikkö yritti kiivetä katolle, jonka läpi liekit jo löivät. Mutta tikapuut olivat kovin pystyssä ja jäinen räystäs niin liukas, ettei mies päässytkään katolle. Mutta minä pääsin, kun minulla oli koivet jaloissani ja olin niihin aikoihin ketterä mies. Autoin sitten katolle myös kaverin itselleni ja saimme hakatuksi lappeeseen aukon, vaikka partakarvamme kärventyivät. Kun talossa oli ruisku, saimme palon sammumaan. Isäntä kiitteli, että se oli minun ansiotani, ja antoi 100 markkaa palkkioksi. Se oli suuri raha siihen aikaan, sillä se tapahtui ennen ensimmäistä maailmansotaa.

»Sytti-Matti pisteli sudenpoikasia poveensa»

Juho Töykkälä kertoi myös hyvin tunteneensa Sytti-Matin, Humppilan kuuluisan sudentappajan ja taikojen tekijän. Näin hän kertoili Matista.

— Tuolla Vanhemmanmaassa, joksi Humppilan Rautavuorta niihin aikoihin sanottiin, oli vielä minun nuori ollessani paljon susia. Sieltä ne huutelivat öisin julmasti niin että lapset pelkäsivät. Elukoitakin ne veivät. Äitini kototilaltakin ne veivät lampaan miltei isoisän silmien edestä. Susi juoksi lammas suussa aidanvierustaa, kun isoisä saapui paikalle. Hän sai seipään käteensä ja löi sillä aitaan niin että riuku katkesi. Susi pelästyi tätä rymäystä siinä määrin, että pudotti lampaan suustaan.

Sytti-Matti olisi kyennyt tekemään susista äkkiä selvän, mutta sitä hän ei tehnyt vaan ryösti niiltä ainoastaan poikaset. Parempi on lehmää lypsää kuin tappaa, Matti tuumi. Yrjön yön tienoissa hän vietti vuorokaudet umpeen Vanhemmanmaassa sudenpesiä tyhjentämässä. Kerrankin tuli suuri emosusi punainen kieli roikkuen ja rumasti muristen ihan Matin taakse, kun hän ronasi sen pesässä. — Pysy siellä vaan, oli Matti sanonut ja pistellyt poikasia puseronsa poveen.

Sytti-Matti kosti

Paikkakuntalaiset pyrkivät pysyttelemään Matin kanssa hyvissä väleissä, sillä jos sopu särkyi, siitä oli pahat seuraukset. Mattilan Juha jätti kerran tarjoamatta Matille ryypyt, vaikka tiesi tämän tulleen sitä närpeämään, sillä Matti oli kovin 'aineen' perään. Tästä oli seurauksena, että Mattilan lehmät eivät tulleet metsästä kotiin. Mattila hoksasi heti, mistä kumma johtui ja pyysi Mattia ryypylle samalla ihmetellen, mikä heidän lehmiinsä oli tullut. Saatuaan sitten vielä toisellekin jalalle Matti rupesi jahkailemaan, että eivätköhän ne sentään taas rupea tulemaan. Ja jo samana ehtoona lehmät todellakin tulivat taas tavalliseen aikaan kotiin.

Matti antoi jäniksille määräyksen

Kerran Venäjän kartanon isäntä oli pyytänyt Forssan herroja jänestämään ja palkkasi Matin oppaaksi. Matka suunnattiin Akselinmäelle, jossa tavallisesti oli jäniksiä vilisemällä. Perille päästyään herrat ottivat ryypyt, mutta eivät tarjonneet Matille. Ja niin kävi, ettei yhtäkään jänistä saatu ylös, vaikka herroilla oli hyvät koirat. Silloin Venäjän isäntä arvasi, mistä kenkä puristaa ja tiedusteli muina miehinä, kelpaisiko Matille ryyppy. Tottakai se kelpasi ja nyt alkoivat asiat luistaa toivottuun tapaan. Matti määräsi herroille passipaikat ja jäi itse alueen keskelle. Eikä kulunut aikaakaan, kun pyssyt alkoivat paukkua, Matti oli antanut jäniksille määräyksen lähteä liikkeelle. Ja sanottiin, että Matti sai linnun putoamaan miltei miten etäältä tahansa, kun hän pani pyssyynsä hopeisen luodin ja noitui sen.

Töykkälän papalta olisi varmaan riittänyt juttua miten paljon tahansa, mutta ilta alkoi jo hämärtyä ja tuisku tuprutteli kinoksia tielle, joten meidän oli lähdettävä. Mutta ehkäpä käymme häntä haastattelemassa uudelleen sitten, kun hän täyttää 100 vuotta, jos silloin vielä elämme. Pappa voi nimittäin hyvinkin kurkata sadan vuoden rajan yli, sillä hän on edelleen lujakuntoinen mies, jonka ei tähän mennessä ole tarvinnut kertaakaan turvautua lääkärin apuun.

Forssan Lehti 3. 2. 1963.

E. V.

Kun kylätappelu oli muotia ja voimamiehet sankareita

Jokioislainen vanhaisäntä muistelee menneitä

— Koijärvellä oli eräs Jaako-niminen väkivahva mies ja kerrankin se antoi sellaisen voimannäytteen, että kaksi raavasta miestä joutui sen vuoksi pahan kerran naurunalaiseksi. Jaakon kimppuun oli iltamatalon pihalla hyökännyt useampia miehiä, mutta juuri muuta he eivät saaneet aikaan kun sen,

että Jaako suuttui. Kun miehet olivat pötkineet karkuun, oli Jaako niin kiukuissaan, että kahmaisi pihalta valtavan kivenjärkäleen ja heitti sen iltamatalon ikkunasta sisään. Kaksi vahvana itseään pitävää miestä yritti myöhemmin kantaa kiven ulos, mutta ei siitä mitään tullut. Noloina heidän oli lopulta vain kieritettävä järkäle keskilattialta seinänviereen, missä sitä lopun iltaa käytettiin istuimena. Monen miehen voimalla Jaakon kivi sitten seuraavana päivänä kangettiin kottikärryihin ja vietiin ulos...

Näin kertoilee entisajan voimamiehestä Jokioisten Rehtijärven kylässä asuva 83-vuotias vanhaisäntä Vihtori Järvinen. Haastateltavamme muistaa hyvin ne ajat, jolloin hänen entisessä kotipitäjässään Koijärvellä ja myöhemmin Jokioisissa vielä eleli voimistaan kuuluja miehiä ja jolloin huvipaikkojen pihoilla tämän tästä puhkesi kylienväliset tappeluja.

— Itse en kylätappeluihin osallistunut, mutta sivusta jouduin monestikin niitä katselemaan, muistelee Järvinen. — Hurjaa touhua se oli katseltavaksikin. Tavallisia olivat yhteenottojen jälkinäytökset käräjillä. Joskus joku tappelijoista lyötiin jopa hengiltä tai hakattiin raajarikoksi. Useimmiten tämänlaatuiset kylienväliset voimainkoitukset kuitenkin sujuivat ilman pahempia seuraamuksia, sillä mukana olijat pyrkivät noudattamaan jonkinlaisia kirjoittamattomia lakeja. Tappelu oli eräänlaista nuorten miesten voimien punnitsemista, rajua hevosenleikkiä. Aseita eivät tappelijat pitäneet mukanaan muutamia räyhääjiä lukuunottamatta. Milloin nyrkit eivät riittäneet, tempaistiin aidanseiväs tai muu saatavissa oleva 'kättä pitempi' aseeksi. Joskus kuitenkin tunteet kuohahtivat liiaksi ja silloin saattoi seurauksena olla ruumis, jopa useampiakin. Ei silloin ollut maakylissä poliiseja, jotka olisivat järjestystä pitäneet — olisivatko pystyneetkään.

Piimäinen opetus rehvastelijoille

Alituisesti räyhäämään pyrkiviä rehvastelijoita löytyi entisaikaan miltei joka kylästä. Koijärvellä oloni ajalta muistan erään tapauksen, jolloin itse jouduin tämänlaatuisten 'häijyjen' hätyyteltäväksi. Miesten aikomukset menivät kuitenkin myttyyn nololla tavalla...

Olin siihen aikaan metsätöissä ja saavuimme tukkipomon kanssa erääseen taloon puukaupoille. Kauppa syntyi ja tavan mukaan isäntä tarjosi harjakaisina pari viinapikarillista. Talossa oli kolme poikaa, joiden mielestä en ollut lainkaan ansainnut 'toiselle jalalle' tarjottua ryyppyä. Niinpä eräs pojista aikoikin napata pikarin kädestäni. Sain työnnetyksi miehen syrjään, mutta samalla ryntäsi kimppuuni myös toinen poika. Tämänkin miehen kykenin torjumaan kauemmaksi, mutta silloin puuttui leikkiin jo kolmaskin veli. Peräännyin seinän vieressä olleen hyllyn viereen kun kaikki kolme ryhtyivät samanaikaisesti hyökkäämään. Kovalla rytinällä punaniskaiset veljekset hyökkäsivät kimppuuni, mutta vikkelänä miehenä ennätin hypätä syrjään. Samalla kuitenkin seinällä ollut hylly romahti alas ja sillä olleet suuret piimäastiat putosivat suoraan veljesten päälle. Silloin alkoi pirtti täristä kirouksista veljesten aikoessa toden teolla ryhtyä kostaaman minulle tapahtunutta. Nyt puuttuivat kuitenkin isäntä ja tukkipomo asiaan ja murisevat veljekset jättivät aikeensa.

Talosta lähtiessämme kelpasi

Pirteillä Järvisen vanhuksilla on ensi vuonna takanaan 60 vuoden avioliitto. Paljon on ennättänyt tapahtua yhteisen elämän aikana.

meille tukkipomon kanssa nauru kun näimme miten talon naisväki kaivolla kaateli yltä päältä piimäisten veljesten niskaan ämpärillä vettä ja rapsutteli näitä luudalla puhtaaksi. Veljesten tempauksen vuoksi ei talon päivällispöydässä nähty talkkunaa pariin päivään.

Lantakuormia leikkipaikalle

Muuttaessani Jokioisille eivät kylätappelut olleet enää kovinkaan yleisiä, mutta silloin tällöin niitä kuitenkin sattui. Latovaniossa oli Käpykankaan keinu, jolle nuoret kerääntyivät vapaaaikoinaan ja näillä keinumatkoilla eri kylien nuoret miehet monestikin ratkoivat kalavelkojaan. Hävinnyt osapuoli alkoi välittömästi hautoa kostoa ja ennen pitkää otettiin uudelleen yhteen.

Pirulan kangas oli suosittu piirileikkipaikka ja täälläkin sattui muutamia tappeluita. Kartano, joka omisti maan, ei oikein hyväksynyt nuorten kokoontumista Pirulassa ja niinpä se yritti eri keinoin lopettaa kokoontumiset. Muistan kuinka kerran tasaiselle piirileikkipaikalle oli

räjäytetty pommilla suuri monttukin. Eipä kestänyt kauaakaan kun nuoret olivat sen täyttäneet ja leikki jatkui. Kerran kartanon miehet ajoivat kokoontumispaikalle lantakuormia, mutta tämäkään keino ei tepsinyt. Vasta sitten kun Rehtijärvelle tuli opettaja Seppälä, joka perusti nuorisoseuran ja Rehtilää ryhdyttiin rakentamaan, Pirulan kangas menetti merkityksensä nuorison kokoontumispaikkana.

Uudet housut menivät . . .

Järvinen teki taksvärkkiä Rehtjiärven kartanoon 16 vuoden ajan ja tältä kaudelta on hänen muistissaan joukko hupaisia tapauksia. — Koiranleikki oli taksvärkkimiesten keskuudessa hyvin yleistä, kertoo haastateltavamme. Pilan kohteeksi joutuneen ei kannattanut suuttua, sillä ennen pitkää hänelle tarjoutui varmasti tilaisuus kostoon. Joillekin annettiin oikein veljellistä sakin hivutustakin kun tilaisuus sattui.

Jonkun onnettoman lakin turmeleminen oli yleistä huvia. Monet lakit kulutettiin esim. tahkolla puhki ja annettiin tämän käsittelyn jälkeen takaisin omistajalle. Muistanpa kun eräällä taksvärkkimiehellä oli uudet housut jalassaan viikatteita terottamaan tullessaan. Kun tämä huomattiin, niin hänet nostettiin miehissä tahkon päälle ja yhden kiertäessä pidettiin miestä paikallaan niin kauan, että onnettoman takamus paistoi paljaana.

Miehen kunto kokeiltiin taas parhaiten niittotöissä, joissa kilpailuhenki oli tavallinen. Sahtia valmistettiin elopäiviksi runsaasti ja lisäksi oli tapana tarjota miehille viinaryyppy ja kahvit. Järvinen muistelee miten hän monet kerrat joutui hakemaan sahtiin tarvittavaa vettä hevosella aina naapurikylistä asti, kun kartanon oma vesi ei tarkoitukseen kelvannut. Paljon sahtia tehtiin, mutta paljon sitä menikin kun neljäkymmentäkin viikatetta oli eloa kaatamassa.

Emännän hyvätyö

Talvisin joutuivat taksvärkkimiehet suorittamaan hevostensa kanssa usein pitkiä ajoja. Eräällä tällaisella matkalla sattui hupaisa tapaus, joka jälkeenpäinkin antoi naurunaihetta pitkäksi aikaa. . .

— Yleinen talvijalkine oli siihen aikaan koivet. Satuimme kerran kuitenkin matkallamme taloon, jossa tällaista jalkinetta ei tunnettu. Yöpuulle mennessämme jätti jokainen koipensa eteisen nurkkaan — viileässähän ne säilyivät sopivan pehmeinä. Viimeksi levolle mennyt talon emäntä oli kuitenkin miesten jo nukkuessa alkanut surkutella näiden märkiä jalkineita ja hyvää tarkoittaen noutanut ne eteisestä tuvan uunille kuivumaan. Luuli taksvärkkimiesten ne unohtaneen. Kun emäntä sitten aamulla ylösnoustuamme antoi meille kuivumaan viemänsä koivet, pääsi meiltä yhdestä suusta epätoivoinen voihkaisu. Aihetta siihen todella olikin. Koipemme olivat yön aikana kutistuneet ja kovettuneet surkeiksi kippuroiksi, joita oli mahdoton ajatellakaan jalkaan vedettäväksi. Meillä riitti äkäistä murinaa koko aamupäivän kun liottelimme vesisaavissa jalkineitamme alkuperäiseen muotoonsa. . .

Vihtori Järvisellä tuntuu olevan ehtymätön tarinavarasto. — Ei sitä kaikkea sentään viitsi kertoa, tulee vaikka sellaista oman kehun hajua, toteaa hän iloinen tuike silmäkulmassa.

— Kyllä pappa paljon vanhoja muistaa, vakuuttaa haastateltavamme puolisokin, 90-vuotta äskettäin täyttänyt Tilda Järvinen.

Vanhukset ovat muuten ensi vuonna olleet tasan 60 vuotta avioliitossa. Paljon on kaikenlaista ehtinyt tapahtua yhdessäoloaikana. Elämäntaival ei suin-

kaan ole ollut niitä kaikkein helpoimpia, mutta siitä huolimatta vanhukset ovat uskomattoman pirteitä. Tarkasti tuntuvat papalla olevan tiedossa jopa tämänhetken poliittiset tapahtumat. Ja sanomalehdet — ne luetaan miltei viimeistä riviä myöten. — Mikäpä onkaan silloin viettäessä e.ä. män ehtoopuolta kun on terve ja mieli pirteä.

Erkki Laakso
Forssan Lehti, 24. 2. 1963

Legendaarinen Anna Eskolin – Urjalan kuulu voimanainen

Anna Kristiina Eskolin, kuten hänen nimensä kokonaisuudessaan kuului, syntyi Urjalan Matkussa Loppula-nimisen torpan tyttärenä 19. 3. 1882. Huomautettakoon, että Matku kuului Urjalan kuntaan vuoteen 1924 asti. Anna Kristiinan vanhemmat olivat; isä Joel synt. 13. 7. 1843 sekä äiti Anna Kaisa synt. 14. 12. 1846. Heidän perheensä oli erittäin lapsirikas. Loppula oli Menosten Maunulan kartanon torppa ja täällä Anna Kristiinakin vietti lapsuutensa päivät. Mutta kuten Väinö Linna »pentinkulmalaisistaan« kertoo, oli torppareiden elämä epävarmaa. Pienikin — isäntäväen mielestä — sopimaton käyttäytyminen saattoi vaikuttaa torpasta häätämiseen. Näin oli muistitietojen mukaan käynyt Joel Eskolinillekin hänen jouduttuaan epäsopuun isäntäväkensä kanssa. Vuosisadan alussa hän oli antanut luvan järjestää torpassa tanssit ja tämän seurauksena oli isäntäväen »mitta täysi.« Hänelle annettiin häätö Loppulasta.

Häädön jälkeen Joel Eskolin asusteli eri puolilla Urjalaa tehden sekalaisia töitä. Vanhemmalla iällään hän toimi riihivaarina eri taloissa viljanpuintiaikoina. Menetettyään kätensä junaonnettomuudessa, hän kierteli pitkin pitäjää soittelemassa kramofonia, joka tuohon aikaan oli harvinaisuus ja ansaitsi täten toimeentulonsa. Viimeiset elinvuotensa Joel Eskolin asui Salmen kylässä ns. Mullikkamäessä. Hän kuoli 11. 8. 1926. Hänen puolisonsa oli kuollut tätä aikaisemmin eli 26. 5. 1907.

Lisäsi voimiaan vasikkaa nostamalla

Jo pienestä tytöstä lähtien Anna Kristiina joutui ottamaan osaa raskaisiin torpan töihin. Hänestä kehittyi ruumiinrakenteeltaan voimakas, siksi hän selviytyi raskaimmistakin miesten töistä suuremmitta vaikeuksitta. Torppa ei kuitenkaan tarjonnut tarpeellisia elinmahdollisuuksia suurelle perheelle, minkä takia Annan olikin astuttava vieraan palvelukseen. Niinpä hän tietämämme mukaan toimikin vuosisadan vaihteessa palvelijana ainakin Iso-Köllin tilalla, jossa hän töittensä takia joutui osallistumaan myös karjan hoitoon. Kerrotaan, että hänen harrastuksensa voimailuun olisikin saanut varsinaisen sysäyksensä tällä tilalla, jossa hän leikin varjolla oli alkanut nostella pikkuvasikkaa joka päivä. Vasikan

kasvettua hän oli nostanut sitä täysikasvuisenakin.

Saatuaan tarpeekseen maataloustöistä ja karjanhoidosta muutti Anna Eskolin noin 20-vuotiaana Tampereelle palvelukseen. Palvelijan tehtävät käsittivät tuolloin kaikki mahdolliset työt — aina lumenluonnista puunpilkkomiseen. Tampereella hän tutustui myös tulevaan mieheensä, suomenruotsalaisesta äidistä ja venäläisestä isästä polveutuvaan, Vaasasta kotoisin olevaan sirkustaiteilijaan ja voimamieheen Anthoniukseen, joka omisti sirkuksen nimeltä Anthonius-Lampey ja joka kierteli ympäri Suomea näytöksiä antaen. Näin alkoi heidän yhteinen elämäntaipaleensa v. 1904 ja Anna Eskolin liittyi sirkukseen.

Kun Annalla oli luontaisena edellytyksenä voimakas ruumiinrakenne, jota hän oli lisäksi 'treenannut' palvelijan raskaissa jokapäiväisissä töissä, aloitti hän voimailun harjoitukset Anthoniuksen johdolla toden teolla. Hän toimi harjoitusten lomassa sirkuksen järjestelytehtävissä. Määrätietoinen harjoittelu tuottikin pian tuloksen ja hänen voimailunumeroistaan tuli sirkuksen huippunumeroita, esityksiä, joita katsojat hämmästelivät. «Tämä ei voi olla totta naisen tekemäksi«, sanottiin.

Parhaimmillaan Anna Kristiina Eskolinilla oli pituutta 175 sm ja painoa 117 kiloa. Hänen sirkusesityksistään mainittakoon seuraavaa:

Hän otti painonnostotankoa muistuttavan tangon, jossa alkupainoa oli noin 50 kiloa. Nostettuaan tämän tangon hartioittensa tasalle, tarttui tangon kumpaiseenkiin päähän mies. Kolmas mies asettui hänen harteilleen siten, että kädet ja jalat roikkuivat eteenpäin ja ne sidottiin pyyheliinalla yhteen. Tällöin Anna aloitti hurjan pyörimisen paikallaan tämän taakkansa kanssa.

Näistä miestennostoista oli hänen ohjelmistossaan monta erilaista muunnelmaa. Voimanaisen esiintyessä mm. Urjalan työväentalolla eräs mukana ollut kertoi, että tällaisen tangon päihin tarttui siellä suuret miehet, jotka Anna sitten punnersi suorille käsille. Tämän jälkeen tarttui vielä kolme miestä ylösnostettuun tankoon; yksi kumpaiseenkin päähän aivan nostajan käsiotteen taakse sekä kolmas mies tangon keskelle nostajan selän taitse. Kun viideltä mieheltä oli jalat irti lattiasta, Anna alkoi kävellä ympäri esiintymislavaa. Miesten nostoista mainittakoon vielä kahden miehen nostaminen yhdellä kädellä. Hän sitoi kaksi isokokoista miestä pyyheliinalla olkavarsista yhteen ja ottaen toisella kädellään otteen pyyheliinasta miesten välistä hän punnersi kätensä suoraksi, minkä jälkeen hän aloitti huiman pyörimisen paikallaan.

Uskomatonta voimaa

Kolme muuta hänen voimailuohjelmaansa kuuluvaa numeroa olivat vieläkin rankempia. Ne saivat kylmät väreet katsojan selkäpiihin. Kenties kaikkein karmaisevin numero oli se, jossa tämä teräksinen nainen kävi selälleen maneesille ja hänen rintansa päälle nostettiin kahden miehen voimalla lähes 200 kiloa painava kivi. Hänen silmiensä suojaksi sidottiin pyyheliina, kun aviomies tarttui suuren lekan varteen ja iski kiven kappaleiksi. Tavallisesti iskettiin 5—6 kertaa ja ellei kivi rikkoutunut lopetettiin tähän. Useimmiten kuitenkin väkivahva Anthonius rikkoi kiven kolmella neljällä armottoman kovalla lyönnillä. Tässä ohjelmanumerossa oli kerran tapahtua onnettomuus, jossa Anna Kristiinan henki oli hiuskarvan varassa. Hänen miehensä oli lyönnyt kiveä jo kuusi kertaa sen kuitenkaan rikkoutumat-

Anna Eskolinilla oli pituutta 175 sm ja painoa 117 kiloa. Painissa hän päihitti miehiset vastustajansa poikkeuksetta.

ta. Anna kielsi enää lyömästä ja vieritti kiven päältään. Jostain syystä ei Anthonius tätä kieltoa kuullut, vaan oli iskemässä vielä uudestaan. Sirkusyleisöstä näytti siltä, että leka murskaa tämän naisen teräksenlujan rintakehän. Viime hetkessä mies sai kuitenkin lekansa pysähtymään aivan rinnan tuntumaan ja sirkusyleisö huokaisi helpotuksesta.

Eräässä voimailunumerossaan Anna Kristiina asettui painijan siltaan, jolloin hänen päälleen asetettiin eräänlainen lava. Tätä esitystä varten oli yleisön joukosta valittu 8 kookkainta miestä, jotka asettuivat lavalle pai-

noksi. Hänen siltansa kesti näin valtavan painon alla!

Urjalan Laukeelasta oleva Frans Sillanpää kertoi, että voimanaisen esiintyessä Urjalan työväentalossa, tuotiin lavalle painonnostotanko, jossa oli painoa noin 100 kg. Anna oli käynyt lattialle selälleen jalat kouristettuna kohti kattoa. Anthonius oli nostanut tangon hänen käsilleen, josta Anna oli sen siirtänyt jalkapohjiensa päälle. Ponnistettuaan jalkansa suoriksi ylöspäin hän alkoi kieputtaa tätä valtavaa painoa jalkapohjiensa päällä. Painon raskauden olivat katselijat koettamalla saaneet todeta.

Tietämämme mukaan hänellä oli muitakin esiintymisnumeroita mm. hän kertoman mukaan oli nostanut täysikasvuista hevosta, joka oli talutettu eräänlaiselle korokkeelle, josta hän sai hevosen hyvin hartioittensa päälle.

Anthonius itse oli erittäin vahvä käsistään, niinpä hän katkoi paljain käsin kettinkiä, väänsi kuuden tuuman prässinauloja korkkiruuviksi, taittoi 25 pennin hopearahoja ja väänsi hevosenkenkiä suoriksi sekä teki taikatemppuja.

Voimailuohjelman lisäksi Anna Kristiina haastoi miehiä kanssaan painiin. Eräs haastateltavamme, Huhdista oleva Kalle Aaltonen, joka on Anna Eskolinin veljenpoika, kertoi, että hänen ollessaan asevelvollisuuttaan suorittamassa v. 1920 Hennalassa esiityi täti myös siellä sirkuksineen. Ennen voimailuesityksen alkua, saivat halukkaat ilmoittautua painiin ja Anna oli luvannut 500 silloista markkaa jokaiselle, joka hänet pystyy voittamaan. Ilmoittautuneita olikin ollut kolme. Kun sitten voimailuohjelman jälkeen koitti painimisen vuoro, ei yhtään yrittäjää kehoituksista huolimatta ilmestynyt areenalle. Näin oli kertoman mukaan käynyt useinkin.

Huvittuneena Aaltonen kertoo kuulleensa tarinan kahdesta matkulaisesta isäntämiehestä, jotka miestä väkevämpää nauttineina tulivat Anthoniuksien sirkusesityksiä katsomaan erääseen matkulaiseen makasiiniin. Täti oli ollut ovella lippuja vastaanottamassa, kun miehet kovalla metelillä saapuivat. Puhuivat siinä, että ensin katsotaan sisään ennen kuin liput ostetaan, josko ollenkaan kannattaa mennä koko tilaisuuteen. Anna Kristiina kuitenkin huomautti miehille säyseään tapaansa, ettei ilman lippua sisälle pääse. Miehet välittivät viis' ovella olevan naisen puheista, vaan astelivat suurieleisesti ohi ovella seisovan voimanaisen sisälle. Tämä otti pari nopeata askelta miesten perään, tarttui kumpaakin samanaikaisesti niskasta ja vauhti oli ollut kova ulos tultaessa. Suuressa miesjoukossa isännät joutuivat naurunalaisiksi naisen käsittelyn takia, jolloin toinen mies sanoi kaverilleen, että lieneekin parasta lähteä tästä kotiin; ei sitä tiedä minkälaisia ne sirkuksen miehet ovat, kun naisetkin ovat noin voimallisia.

Kuuluisa voimanainen sai runsaasti tarjouksia myös ulkolaisiin sirkuksiin, pääasiassa Saksaan ja Ruotsiin.

Anthoniuksille siunaantui kaikkiaan seitsemän lasta, siksi Anna Kristiina oli paitsi voimanainen myös perheen äiti. Lapsista kuoli neljä aivan nuorena. Monet lapsensaannit keskeyttivät aina joksikin aikaa hänen esiintymisensä, mutta esim. viimeisten kaksosten jälkeen hän esiintyi jo kuukauden kuluttua täysipainoisella ja raskaalla ohjelmalla, kuten ennenkin. Tähän pystyy vain teräksinen nainen!

Taitava ja hyvä äiti

Tämän kirjoitelman laatimisessa meillä on ollut korvaamattomana apuna Anthoniuksien vanhin poika, Helsingissä asuva Anton Anthonius, joka auliisti ker-

tonut muistelmiaan vanhemmistaan. Herra Anthonius muistelee äitiään erikoisella lämmöllä. Hän oli ollut hyvä äiti, vaikka ei häneltä jatkuvista kiertueilla oloista johtuen riittänytkään paljon aikaa lapsilleen. Äiti oli ollut kiltti ja hyväsydäminen nainen, joka hoiti taloustyöt, laittoi maukasta ruokaa, tiskasi ja siivosi kuin kuka tahansa perheen äiti. Äiti oli ollut myös taitava käsityöihminen, joka valmisti mm. kaikki esiintymispukunsa omakätisesti. Eivätkä puvut olleetkaan mitään yksinkertaisia trikoita ,vaan koristeltu erikoisin rönsytyksin, pitsein ja paljetein.

Herra Anthonius muistelee lisäksi, miten hän veljensä kanssa pikkupoikana sai kiertää sirkuksen mukana ympäri Suomea siskon ollessa mummon luona Vaasassa, jossa myös pojat talvisin kävivät koulua. Sirkus siirtyi paikasta toiseen joko kievarin kyydillä tai junalla. Paikkakunnalta vuokrattiin piha-alue tai vastaava paikka, johon telttа pystytettiin. Sanomalehdissä ja tolppailmoituksissa tiedotettiin esityksen alkamisesta. Paljon esiinnyttiin myös markkinoilla, jossa saattoi olla jopa 10 esitystä päivittäin.

Anthoniukset omistivat oman sirkuksen, joka esiintyi paitsi kotimaassa, myös Leningradissa ja Pohjois-Ruotsissa. Parhaimmillaan esiintyjien määrä oli 26, joista osa ulkolaisia taiteilijoita. Esiintyjistä mainittakoon tunnetut suomalaiset painijakuuluisuudet Järvinen, Tuomisto ja Jokinen. Talvisin esiinnyttiin elokuvateattereissa kabare-ohjelmissa.

Anna Kristiinan aviomies sairastui syöpään ja tauti sai hänestä yliotteen v. 1923, jolloin hän kuoli 46 vuoden ikäisenä. Sinä vuonna sirkuksen ohjelmakin oli ollut suppeampi. Pääasiallisena ohjelmanumerona oli Turun edustalta pyydystetyn pyöriäisen esittely. Noin vuoden ajan miehensä kuoleman jälkeen Anna Kristiina vielä kierteli ympäri Suomea pyöriäistä esittelemässä, kunnes hän keväällä 1924 osti erään englantilais-rouvan kanssa eläinmuseon, johon kuului erilaisia täytettyjä eläimiä. Näistä mainittakoon mm. 4 m pitkä sahakala, leopardi, piikkisika, alligaattori ym. Tämän museon kanssa hän kierteli kesän.

Elokuussa v. 1924 kovat voimainponnistukset sitten vaativat Urjalan voimanaiselta lopullisen veronsa. Hän sairastui yllättäen vatsakalvon tulehdukseen, josta kehittyi yleinen verenmyrkytys. Saman kuun 24 päivänä katkesi tämän uskottomiin voimainponnistuksiin pystyneen naisen vaiherikas elämänkaari. Hänen viimeinen leposijansa on Helsingin kreikkalaiskatolisella hautausmaalla.

● Mainittakoon lopuksi, että kertojanamme toiminut Anthoniuksen vanhin poika kierteli englantilais-rouvan kanssa eläinmuseota näyttelemässä aina vuoteen 1927 saakka, jolloin museo kaupan kautta siirtyi sirkus Bonon hallintaan.

Matti Välkki

Forssan Lehti, 29. 3. 1963

Mustalammi – vanha talo Pernunnummen kätköissä

Tammelan Portaan kylän takamailla Pernunnummella sijaitseva Mustalammin talo on kiinnostanut monia kansantieteilijöitä ja taiteilijoitakin, mm. Erkki Tanttu on pitänyt sitä Jukolan talon esikuvana 'Seitsemää veljestä' kuvittaessaan. Monta kertaa mekin olimme kuullut Mustalammin nimen mainittavan ja se alkoi kiehtoa mieltämme siinä määrin, että päätimme käydä paikkaan tutustumassa. Oppaaksemme saimme lehtemme asiamiehen Arvo Mäkelän Pääjärveltä.

Tie Mustalammille poikkeaa Lopen tieltä pari kilometriä ennen Tammelan ja Lopen rajaa. Aluksi se noudattelee tasaista nummea, mutta pian maasto käy kumpuilevaksi ja hetken perästä joudutaan laskemaan mm. jyrkkä Pernunmäki. Kolsingin sähkölinjaa rakennettaessa tämän mäen päällä oli vorokki, jota miesvoimin kiertäen kuormaautot autettiin vaijerin avulla mäenpäälle, koska senaikaiset moottorit eivät jaksaneet omin voimin kiskoa kuormaansa tätä mäkeä ylös. Pian sitten pilkottaakin edessä tummanvetinen kaunis Mustalammi ja sen pohjoisrannalla, etelään viettävällä ahomaisella kumpareella sijaitsee Mustalammin talo mahtavan lehmuksen vartioimana. Perille päästyämme hiemar petyimme, sillä suljetun pihapiirin aikoinaan muodostaneista rakennuksista ei enää ole muita jälellä kuin päärakennus, jossa siinäkin on nyt huopakatto. Mutta muuten se kyllä on ulkoapäin täysin alkuperäisessä asussaan ja edustaa aidosti viime vuosisadan talonpoikaisasumusta.

Talon isäntä, ensi kuussa 74 vuotta täyttävä Juho Oskari Lintusyrjä on tunnettu aina hyvällä tuulella olevaksi armoitetuksi leikinlaskijaksi. Hän on jykevä, myhäilevä hämäläinen, jonka kanssa pääsee välittömästi tutuksi. Ja talon emäntä, miestään neljä vuotta vanhempi Olga Maria on niinikään nuorekas vanhus. Innostuessaan hän saattaa käyttää varsin kipakkaa kieltä.

Paroni komensi meidät tänne korpeen

Pyysimme Juho Lintusyrjää ensin kertoilemaan Mustalammin talon vaiheista. Saimme kuulla, että se on erotettu Portaan Luukkalan talosta ehkä jo lähes parisataa vuotta sitten, koskapa talon riihen päädyssä on vuosiluku 1800. Siihen aikaan tilan kokonaispinta-ala on ollut 210 hehtaaria. Talo ei kuitenkaan ole kauan pysynyt saman suvun hallussa, sillä se on vaihtanut omistajaa ties miten monta kertaa. Siihen aikaan kun Portaan majatalossa vielä myytiin oltta, taloa oli pitänyt Parta-Matiksi kutsuttu isäntä, joka oli perin

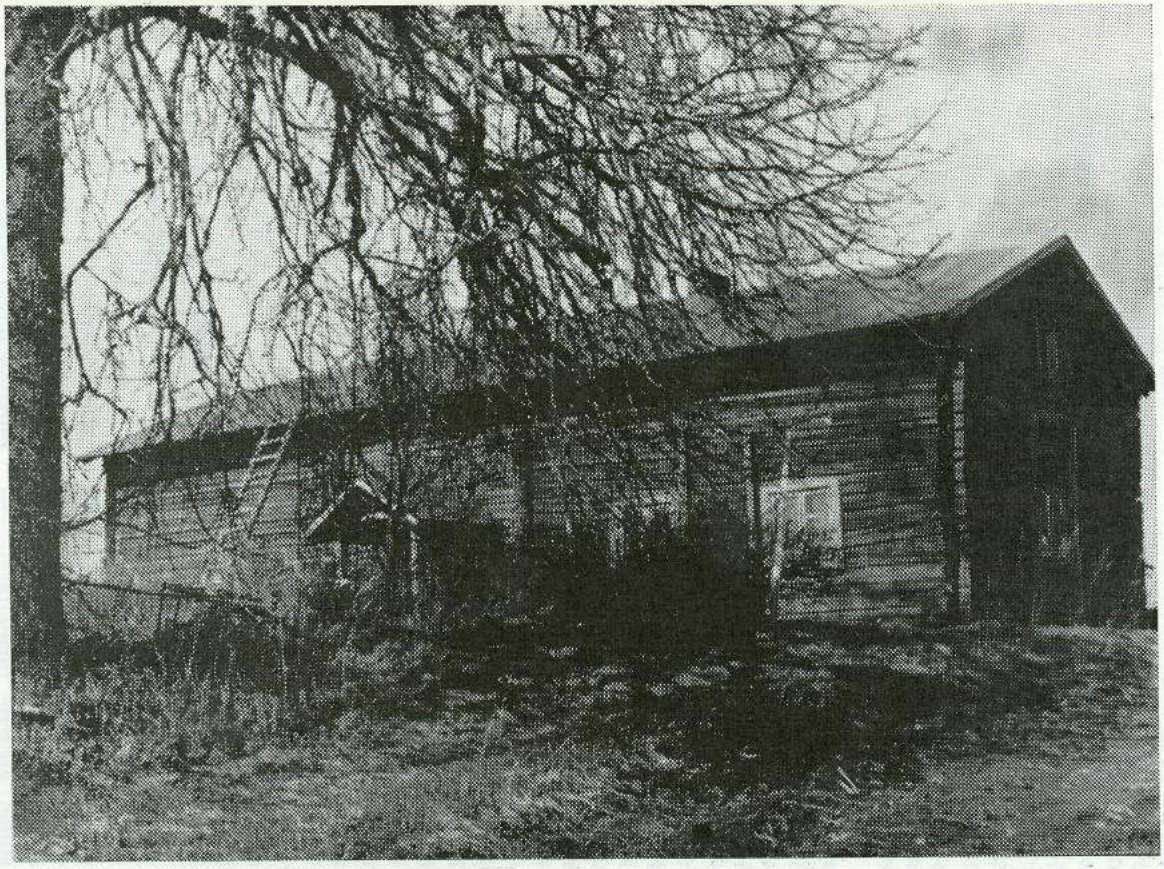

Mustatammin talo on juhlava ja puhdastyylinen talonpoikaisrakennus, joka tuo mieleen entiset ajat. Vanha Jukola on saattanut hyvinkin olla saman näköinen, malkakatto vain tarvittaisiin.

mieltynyt tuohon juomaan. Sittemmin tilan omisti mm. Saaren kartano, joka myi sen Rosenlewyhtymälle, jolta Lintusyrjä sen osti. Ei kuitenkaan koko tilaa vaan ainoastaan 40 hehtaaria, josta 11 ha on peltoa.

— Minä olen kotoisin Saarenläänistä Lintusyrjän torpasta ja tein kartanoon taksvärkkiä, olinpa siellä muutenkin työssä. Naimisiin mentyäni paroni komensi meidät tänne, kertoo Lintusyrjä.

— Niin, sukkelasti se kävi. Minä lähdin Helsinkiin piiaksi jo yhdentoista vanhana ja palvelin sitten saman suvun jäseniä jopa Pudasjärvellä ja Vaasassa saakka. Lomalle vain piti kotikylääni tullakseni, kun tuo Jussi rupesi minua katselemaan ja niin siinä kävi, että jouduin tänne korpeen. Ja täällä sitä on oltu jo viisikymmentä vuotta. Ei minua sen puoleen kaduttanut ole, kun sain hyvän miehen, ei juo eikä tupakoi ja on hyvänluontoinen. Juoppoa miestä en olisi ottanut, vaikka olisin kartanoon päässyt, sen verran olin niitä katsellut, että tiedän, miten kurjaa juopon miehen muijan elämä on, puuttui emäntä puheeseen.

— Tiedä häntä, kumpi sitä ensin katselemaan rupesi, mutta hyvin tuo on mennyt, myhäili isäntä.

Kavalia kulkumiehiä

Koska Pernunnummen nimellä on varsin synkkä kaiku, rupesimme Lintusyrjältä utelemaan siihen liittyviä tarinoita.

— Kyllähän ne puhuu, että tuo laaja Pernunnummi olisi ennen vanhaan ollut rosvojen pesäpaikka, mutta ei täällä minun aikanar enää ole ryöväreitä liikkunut. Joku epämääräinen kulkumies meillekin kyllä on eksynyt, mutta elkeensä näytettyään ovat saaneet äkkilähdön. Kerrankin eräs yösijaa pyytänyt kulkuri rupesi vaatimaan minua kanssaan kortia pelaamaan. Valehtelin, että olin ennen pelannut ammatikseni mm. junissa ja että oli silloin tullut pari kaveria heitetyksi radanvarteenkin. Tällöin jätkän into laimeni huomattavasti. Yöllä heräsin siihen, että mies hiipi sänkyämme kohden. Ärjäsin silloin, että eiks uni maita, vai pitääkö näyttää, mistä on viisi hirtä poikki. Kaveri meni nopsasti takaisin petilleen. — Toinen taas kertoili, että hän menee Hämeenlinnan markkinoille. — En sieltä mitään osta, mutta otan muutamilta rahat pois, hän rehvasteli. Minä puolestani sanoin, että kyllä semmoset rahansa pitävät, joilla sitä on. Sitten tuo luikkari rupesi kahvia vaatimaan ja lupasi siinä sivussa heittää minut ulos. Sieppasin kirveen ja sanoin, että katsotaanpa nyt, kumpi tästä lähtee. Luikuri meni niin nopeasti, ettei kerinnyt hyvästiä sanomaan.

Punaiset yllätettiin Pernunnummella

Mutta on tuolla Pernunnummella tosissaan tapeltukin. V. 1918 siellä ottivat nimittäin punaiset ja valkoiset rajusti yhteen. Punaiset olivat räjäyttäneet Saaren sillan, mutta odottivat vihollisen siitä huolimatta saapu-

van sieltä päin. Valkoiset olivat kuitenkin kiertäneet Lunkaan kautta ja yllättivät punaiset pahan kerran. Ainakin viisi punaista kaatui ja haudattiin taistelupaikalle. Myöhemmin hauta aidattiin ja yhä vielä sitä joku hoitaa.

Toteutunut ennustus

Parantajia ja noitia näillä seuduilla kuulemma on myös ollut, mutta en minä niitä ole koskaan nähnyt. Paitsi Grönholmin Kallen Räyskälästä. Hän kävi parantelemassa minun äitiänikin, joka oli halvaantunut, mutta eihän semmoseen tautiin parannusta löydy. Semmosta lääkettäkin Kallella oli, että kun hän avasi pullon korkin, niin kitkerä savu tuprusi pullon suusta. Mitä lie ollut rikkiä. Kerran Kalle väitti, että kun hän oli kirkon aikana metsästämässä ja ampui lintua, puunjuurelle mätkähti heinäsäkki. Kallen puheet eivät paljon maksaneet, mutta melkoinen ennustaja hän oli. Kerran hän sanoi minulle, että uskoks, niin viidenkymmenen vuoden kuluttua ihmiset lentelevät ilmassa kuin perkeleet. Kallen ennustus toteutui jo parinkymmenen vuoden perästä.

»Ei passaa, kun elää vielä»

Paljon parempi parantaja kuin Grönholm oli kunnanlääkäri Gulin Forssassa, vaikka olikin muuten perin omituinen mies. Kerran jouduin viemään tuon Olga Marin sinne keskellä yötä. Ja voi taivas kuinka se suuttui. Vähän aikaa vaimoani tutkittuaan se rupesi haukkumaan minua, että kyllä sääkin tollo lehmäs ja hevoses viet aikonas lääkärille, mutta muijas vasta sitten, kun se on jo kuolemaisillaan. — Vie pois se äkkiä, hän ärjäisi. Tähän minä vastasin rauhalisesti, ettei sitä passaa pois viedä, kun se elää vielä. Silloin tohtori leppyi yht'äkkiä ja antoi äidille niin hyvät lääkkeet, että hän parani tuota pikaa.

Kelloseppä Erland Järvinen, joka oli suuriskelmi mies, väitti kerran, että tuolla Pernunnummella on pahahenki, joka panee hevosenkin juuttumaan paikalleen. Hän oli kerran yöllä tulossa juovuspäissään meille, kun hevonen oli kesken kaiken tehnyt tenän, ei ollut liikkunut sinne eikä tänne. — Se lähti jatkamaan matkaansa vasta kun Mustalammin kukko kolmasti lauloi, uskotteli Erland ihmisille. Jäljistä näin, että Erland oli ajanut hevosensa lankunsahauspukkien alle ja rattaat olivat juuttuneet pukkien väliin kiinni. Kyllä tämä asia oli Erlandille itselleenkin selvinnyt, kun höyryt olivat päästä hieman haihtuneet, mutta piruuttaan kummituksista jutteli.

Susi porstuaan

Vieläkös täällä teidän aikanane on susia ja karhuja liikkunut, utelemme edelleen.

— Ei ole paitsi se kuuluisa Hattulan susi. Eräänä yönä kuulimme koiramme surkeasti ulisten ryntäävän porstuaan ja

kipaisevan saman tien rappuja myöten vinttiin. Tytär meni katsomaan, mistä hätä johtui, ja näki eteisessä suuren elukan. Luullen sitä koiraksi hän ärjäsi, että mene tiehesi siitä. Vastahakoisesti ja ilkeästi muristen se oli perääntynyt pihalle. Aamulla jahtimiehen totesivat, että tuo elukka oli ollut heidän jäljittämänsä susi.

● Kertokaapa tekin puolestanne jotakin kokemuksistanne, kehoitamme emäntää.

— Jaa-a, enemmän minä olen kokenut kuin tuo meidän isä. Vaasassakin palvelin eläinlääkärillä, joka oli niin ilkeä, että hakkasi rouvaansakin, jonka oli Saksasta tuonut. Rouva oli hento ja kaunis ihminen, mutta kaikkeen työhön täysin avuton, pukeutumiseenkin häneltä meni monta tuntia. Usein minä otin rouvan miehensä käsistä pois, kun se sitä pahoinpiteli. Silloin se lupasi aina antaa selkään minullekin, mutta minä sanoin, että yritäppäs, niin näet miten siinä käy. Eikä se uskaltanut käydä minuun käsiksi, ylpeili Olga-emäntä.

Milteipä haikein mielin poistuimme Mustalammilta. Siellä oli saloseudun rikkumaton rauha ja tasapainoisia ystävällisiä ihmisiä.

FORSSAN LEHTI 19. 5. 1963

E. V.

---

81 mottia oli urjalaisen metsämiehen ennätystilinväli

Metsätöistä on Lounais-Hämeen monissa pitäjissä vuosikymmenien kuluessa lohjennut leipä ja särvinkin monien perheiden pöytään ja suuressa arvossa on tämä työala edelleenkin.

Moniin satoihin nousee se miesjoukko, joka viimeksikuluneinakin kuukausina on ottanut perheensä elatuksen metsästä. Urjalan Hakkilan kylästä tapasimme veteraanin, jonka elämäntehtävänä on ollut, lyhyitä ajanjaksoja lukuunottamatta, metsätyö. Tämä mies, 78 vuotta täyttänyt Juho Kivinen on yli kuuden vuosikymmenen ajan samoillut Urjalan metsiä sahoineen ja kirveineen tavoteenaan karu ja ytimekäs päämäärä: poikki, halki ja pinoon.

Korkeasta iästään huolimatta Juho Kivinen on edelleen hyvissä sielun ja ruumiin voimissa. Niinpä meidänkin, tavataksemme hänet, oli lukittua ulko-ovea aikamme kolisteltuamme suunnattava kulkumme lähimetsään, josta sitten tapasimmekin tämän iäkkään metsien miehen kassara kädessä kokoamassa hakkuujätteitä polttopuikseen. — Ennen minä täällä raikkaassa metsässä olen kuin tuolla pirtissä tunkkaantumassa, hän totesi.

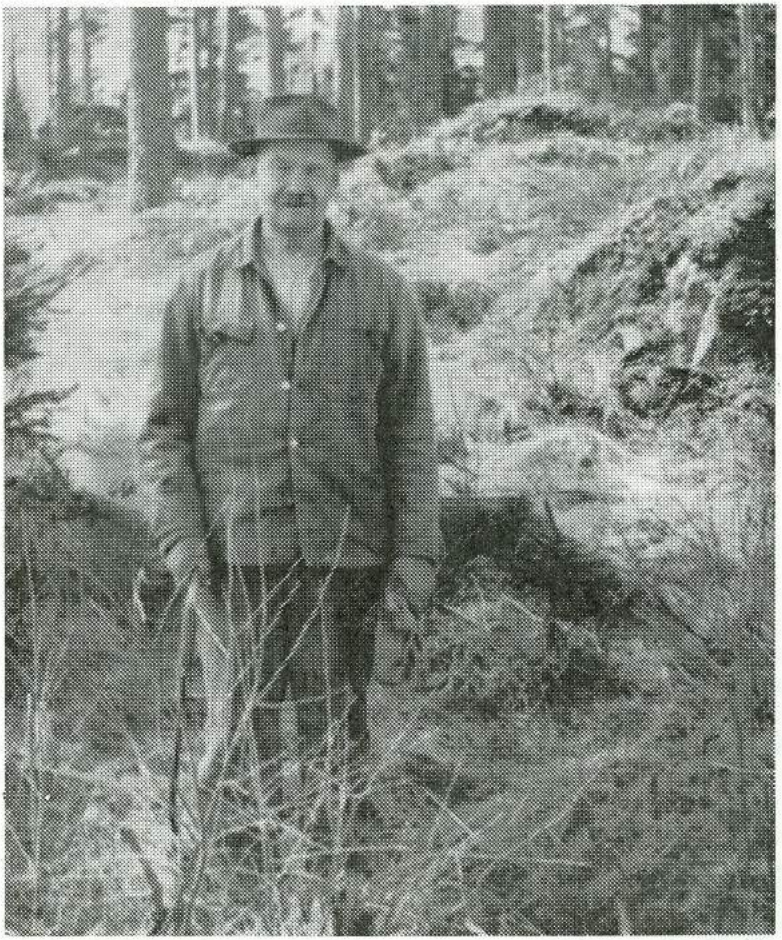

Urjalalainen »mottimies» Juho Kivinen kesäisessä metsässä.

Juho Kiviselle on vuosien mittaan kehittynyt todellinen metsämiehen filosofia ja vanhanajan rauhallisuudella hän tarkkailee nykypäivän tapahtumia ja esittää niistä näkemyksensä selkeän peittelemättä, todellisella metsämiehen huumorilla. Lisäksi hänellä on kertojan lahja ja äärimmäisen hyvä muisti. Kerronta on täynnä nasevia, humoristisia sutkauksia.

Juttelutuokiomme alkajaisiksi Kivinen kertoi, että hän on syntyperäinen urjalainen. — Tuossa Hakkilan Viljasenmäessä minä olen syntynyt, isävainaa oli siihen aikaan Heikkilässä etumiehenä. Isä palveli sen jälkeen renkinä paikkakunnan eri talois-

sa. Hänen ollessaan Kylmäkosken Korrin talossa, jossa hän muistamani mukaan sai palkkaa 160 markkaa vuodessa, sekä vähän muonaa, minäkin ensi kerran jouduin vieraan työhön. Olin silloin sellainen kymmenenikäinen pojankoltiainen, kun leipäpalkalla pääsin taloon lampuriksi. Talossa oli satapäinen lammaskatras ja minun oli määrä karitsoimisaikana pitää huolta siitä, etteivät avuttomat vuonat menehtyneet metsiin tai ojiin. Aamusella laitettiin eväät talosta lampurin pussiin. Ne käsittivät leipää, joppijuustoa, suolasilakkaa ja piimää, joka laitettiin puuastiaan. Siihen aikaan minä jo vetelin piipulla sammalia että vohisi!

— Korrilta isäni muutti Hakkilaan Iisakki Pusalle muonamieheksi. Tämä aika on muistissani kaikkein ahtaimpana aikana. Kun meitä oli kaikkiaan 10 lasta ja isäni sai palkaksi vanhan kapan (6 litraa) verran rukiita päivässä sekä lisäksi 20 markkaa vuodessa pestinä. Sopimuksen mukaan hän teki taloon töitä neljä päivää viikossa ja kaksi päivää oli tarkoitettu muita ansiotöitä varten, jotka kuitenkin hupenivat polttopuiden ja lehmän ruoan hankkimiseen. Jotenkuten oli toimentuloa niin kauan kuin oli oma lehmä, mutta kun tämäkin sairastui ja oli hukattava, olivatkin "kivet kupissa". Lehmän hinta oli siihen aikaan 40 markkaa eli isäni kahden vuoden rahapalkka, eikä rahaa ollut. Lapset kävivät pyytämässä kylän talollisilta piimää puiseen pyttyynsä. Tämä puinen piimäastia aiheutti meille lapsille monta selkäsaunaa kotona, sillä se oli sen mallinen, että sen kannessa oli katajanväärä kädensijana, josta astiaa kannettiin. Astian kansi tuettiin paikalleen puutapilla, mutta tapin kastuttua piimään se tuli niin liukkaaksi, että monesti se luiskahti pois lävestään ja avonainen astia putosi kädestä maahan piimän valuessa pitkin tietä. Sitten sitä juostiinkin poru kurkussa kotiin puhumaan asiasta ja selkään tuli joka kerta että läikyi.

Noina aikoina oli lapsen kasvatus semmoista tehokasta, ison kirjan mukaan toimitettua, eikä mitään estoja syntynyt piiskankaan käytöstä, kuten nyt puhutaan. Vaikka meitä oli tässä pienessä pirtissä näin suuri sakki, ei meillä ollut saunaa eikä leivinuunia, vaan saunassa käytiin ja leivät paistettiin naapureissa. Äiti leipoi rukiista leipää, jonka kuivasi vartaassa kovaksi. Leipien kuivuttua ne varastoitiin taikinatiinuun, joka suljettiin lukolla varmuuden vuoksi, etteivät lapset olisivat olleet liian persoja leivälle. Meillä oli kuitenkin tähänkin oma "vetomme", lapsen pieni käsi sopi juuri ja juuri taikinatiinun torosta sisään ja astian ollessa leipiä sopivasti puolillaan löimme kivellä tiinun laitaa vasten leivän kappaleiksi. Näin helpotettiin ainaista vierastamme — nälkää.

— Oman leimansa lapsien mieliin painoivat vanhat ukot ja akat, jotka kuulivat pimeän aikaan kaiken maailman naputuk-

sia ja koputuksia, joita sitten kertoivat lasten kuullen ja nimittivät möröiksi. Meillä sentään ei koskaan niistä puhuttu, eivätkä vanhempani niihin uskoneetkaan, mutta oli paikkoja, joissa lapset eivät hämärän aikana ulos arvanneet pistäytyä edes pisulla, vaan liruttelivat pitkin lattioiden koloja.

Hupaisana muistona Kivinen kertoilee entisajan puhdetöistä talojen avarissa pirteissä. Käsistäänsaavat miehet tekivät astioita ja ajokaluja päreen valossa hämärän aikana. Erityisesti hän muistaa minkälaista oli hevosen kengittäminen entisaikaan. Hevonen tuotiin pirttiin ja kengitys suoritettiin puhdetyönä. Hommassa oli mukana myös toinen mies, joka piteli hevosen jalkaa ja mikäli oli hämärä, kuten pirteissä yleensä oli, lapset näyttivät päreellä valoa. Hevosen mahdollisia luonnollisia tarpeita varten oli paikalle varattu sankakoppa ja ämpäripahanen, jotka tarpeentullen saatiin nopeasti käsille.

Motteja tuhansittain

Yksinomaan metsätöitä Kivinen kertoo tehneensä lähes 40 vuotta, ja täten elättäneensä kahdeksan lapsisen perheensä. Noiden vuosikymmenien aikana on motteja kertynyt tuhansittain. Mieltymystään metsätöihin Kivinen kuvailee: Minulle on ollut vapaus kaikkein kalleinta. Metsässä saa tehdä työtä vapaasti, saa tulla ja mennä koska haluttaa, eikä kelloa tarvitse aina kytätä.

Entisajan motinteosta muistuu mieleeni, että minä olen hakannut motin 50 pennillä ja siinä piti olla vielä 10 sm lisäkorkeutta. Suurin hakkuumäärä minulla on ollut 81 mottia kahdessa viikossa eli tilinvälissä. Olin silloin mies paremmoillani ja meitä oli samalla hakkuulla satakunta miestä, mutta minun tulokseni oli sillä kertaa »rekordi.» Tähän tulokseen ei kylläkään riittänyt 8 tunnin päivä, vaan metsään mentiin päivän valjettua ja oltiin hämärään asti.

Metsätyömiestä eniten koettelevia aikoja oli 30-luvun vaihteessa oleva pula-aika, joka varsinkin perheelliselle miehelle oli koettelemus. Halkomotista sai hintaa silloin 5 markkaa ja vaatimukset olivat suuret, koska hakkuutöihin pyrkijöiden määrä oli suuri. Pinon piti olla tiivis ja lisäkorkeutta vaadittiin 15 sm mittauksessa. Silloin oli päivän pituutta jatkettava kummastakin päästä.

Juho Kivinen rakensi mökin vanhuuden päiviänsä varten sotien välivuonna. Siellä hän nyt yksikseen asustelee. Pirteänä vanhuksena hän edelleen käy metsässä tuttuun tapaan kokoamassa itselleen polttopuita. Hän lueskelee paljon, aina raamatusta nykypäivän romaaniin. Sähkövaloa ja radiota ei hänen asunnossaan ole. — Minä olen niin paljon vanhan kansan mies, että en niistä välitä, hän huomauttaa. — Naapureilla on «telkat« ja radiot ja pistäydyn siellä, kun mieleni tekee, vaikka en minä paljon niistäkään vehkeistä välitä,

kun niistä tulee aina sitä samaa «mostia oriita» ja sen semmosta.

Kehitys on kulkenut Juho Kivisen muistin aikana aimo harppauksin eteenpäin. Nyt yhteiskunta tarjoaa sosiaalista turvaansa vaikeuksissa oleville paremmin ja myöskin enemmän kuin ennen. Liikenneväylät ja -välineet ovat parantuneet, enää ei kuljeta sellaisia patikkamatkoja kuin ennen. Kivinenkin kertoo käyneensä jalkapatikassa Toijalassa päivätteeltä ja matkaa kertyi lähes 6 peninkulmaa. — Työläisen elintaso on parantunut. Ennen vanhaan minäkin painoin työtä niska limassa voikilon takia pari päivää, nyt sentään työmieskin saa päiväpalkallaan voita puolen repullista ja herrat reppunsa täyteen.

Juho Kivisellä on vaiherikas elämänkaari, jossa olisi ainekset vaikka romaanin kirjoittamiseen.

Forssan Lehti 23. 5. 1963

Matti Välkki

Hykkiläläisiä pyhäkoululaisia 1800-luvun lopulta

Siihen aikaan 1920-luvulla, jolloin tulin Hykkilässä tuntemaan Juho Stenbergin, hän oli jo kumarassa kulkeva ja keppiinsä nojaileva vanhus, mutta olennoltaan eloisa, silmistään jopa välkehtivä. Hänen kädenliikkeensä, vaikka jäykänlaiset, ikäänkuin säestivät hänen puhetapaansa, joka tuli hiukan kimakalla äänellä. Ukolla oli hyvä muisti ja monenlainen elämänkokemus. Hän oli pitänyt Hykkilän lapsille 1890-luvulla pyhäkoulua. Asia selkisi minulle vasta miehen kuoleman jälkeen, kun sain käsiini hänen kirjoittamansa oppilasluettelon.

Vihkoon on merkitty jokaisen lapsen ja nuorukaisen nimi, joka vuosina 1890—98 istui Stenbergin koulussa. Kun pyhäkoulu alkoi v. 1890 vasta lokakuun 9 pnä, ei ensimmäisen vuoden tunteja ennättänyt paljon karttua. Mutta jo seuraavana vuonna pyhäkoululaiset kokoontuivat 48 kertaa, oppilaina 14 tyttöä ja 17 poikaa, joskin jälkimmäiset usein pinnasivat, varsinkin kesällä. Seuraavina vuosina oppilasmäärä aleni, jopa niin että v:n 1898 luettelossa on enää vain neljän tytön ja yhtä monen pojan nimet. Viimeisenä vuonna oppilaiden lukumäärä jälleen nousi (8 + 8). Opettajan oma poika Vihtori seurasi isänsä opetusta peräti seitsemänä vuonna, Oskari Viiman kuutena sekä Helmi Mikko-

la, Kalle Lamminen ja Severi Jussila viitenä vuonna.

Pyhäkoulua pidettiin eri talojen pirtissä. Oppilaat istuivat pitkän pöydän ääressä. Muutakin väkeä kokoontui seuraamaan opetuksen kulkua. Ensin lauletttiin virsi, minkä jälkeen Stenberg luki raamattua lasten hiljaa kuunnellessa. Sitten hän rupesi kuulustelemaan edellisellä kerralla annettua läksyä. Opettajalla oli sujuva, jopa mojova ulosanti. Matti Mikkola (Arvela) muistaa seuraavan tapauksen Sipilän pirtistä. Sillä kertaa oli pöydän ääressä vain poikia, joilta Stenberg ryhtyi kuulustelemaan läksyä. Pojat inttivät, ettei läksyä ollutkaan. »Kas, perkele, enks'mä si läksyä antanukka», pääsi Stenbergiltä. Kertoja oli tapauksen sattuessa niin vähäinen, ettei hän vielä ollut pöydän ääressä muiden pyhäkoululaisten kanssa, mutta väittää Stenbergin puheen jääneen mieleensä.

Pyhäkoulua kesti kerrallaan tunnin verran. Sen päätyttyä Stenberg jäi usein lukemaan suureen ääneen Suometarta, varsinkin Mikkolassa, jonne jo vanhastaan oli tilattu sanomalehtiä. Kyläläiset kuuntelivat. — Toisinaan, kun kirkolla oli pyhäkoulujuhla, Stenberg oppilaineen käveli sinne; he sijoittautuivat kirkon pitkittäisiin penkkeihin muiden pyhäkoululaisten kanssa.

*

Tammelan kirkonkirjoista voisi kärsivällisellä etsimisellä löytää Stenbergin pyhäkoululaisten täydelliset nimet, sukuperän, syntymäajan, kylästä muuton ym. henkilötiedot. Mutta tässä yhteydessä se ei ole tarpeen. Sen sijaan olen halunnut kokeilla, kuinka kauan muisto kuolleista tai poismuuttaneista kyläläisistä säilyy. Esitin pyhäkoululaisten nimiluettelon muutamille yli 60-vuotiaille hykkiläläisille. Tulos oli seuraavanlainen.

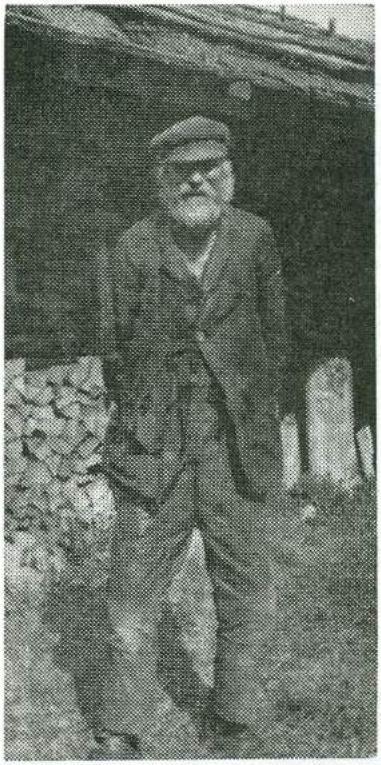

Juho Stenberg vanhoilla päivillään.

Stenbergin lapsista muistetaan ensinnäkin tytär Olga, joka joutui naimisiin Hattulaan, Takajärven Sipilään. Tässä talossa oli emäntänä ollut Stenbergin sisar, ja Olga meni ensin pitämään ta-

loutta kahdelle vanhallepojalle. Hän avioitui sitten toisen veljeksen kanssa. Heillä oli kaksi poikaa, joista insinööriksi lukenut kaatui sodassa ja kansakoulunopettajaksi lukenut menetti näkönsä. Asuivat lopulta Hämeenlinnassa. — Stenbergin pojista Juho Vihtori katosi kapinassa, Väinö kuoli tapaturmaisesti Tikkurilassa ja Oskari jäi asumaan kotimökkiin, jossa hän kuoli v. 1943.

Tulanderin Jaakolla (tulleet Portaasta) ja Annilla oli useita lapsia, joista pyhäkoulua kävi neljä. Alma muutti Forssaan, Hilda Loimosiin (puoliso Antti Ahonen) ja Selmi Kaukjärvelle. Kalle haki vaimon Myllykylästä ja muutti pois Hykkilästä.

Hykkilässä oli vuosisadan alkupuolella ollut raatalina Juho Viiman. Hänen poikiaan olivat torpparit Jaakko (Leppäsilta, s. 1822) ja Kustaa (1835) sekä renki Iisakki (1839) Viiman. Viimeksi mainitun ja hänen puolisonsa Kaisan pojista muistetaan hyvin Otto (myöhemmin Sinilahti), Konsta (myöhemmin Valve), joka toimi karjakonsulenttina ja kuoli Iitissä, sekä Oskari, joka oli metsänvartijana Harvialassa.

Ketolan torpan väkien sukunimi oli Stigell. Mikkolan talon poika Joose (s. 1840) oli ruvennut viljelemään Ketolan torppaa, ja nyt sieltä kävivät pyhäkoulua Oskari, Selma, Tilda ja Aina. Selma ja Tilda rakensivat sitten itselleen mäkikujan varteen Mikkolan maalle mökin, joka vieläkin on pystyssä. Marja niminen tytär joutui naimisiin Mustialan Haaviston torppaan. — Torppari-kulmalla (Isonmäen myöhemmän asunnon kohdalla) oli toinenkin Ketola. Siinä oli isännän nimi Heikki ja vaimon Viia (Sofia). Heidän tyttärensä täytyi olla se Maria Heikintytär, joka mainitaan oppilasluettelossa ilman sukunimeä. — Sipilän talon tytär Auroora oli naimisissa portaalaisen Koskenojan torpparin kanssa, ja heidän tyttärensä Hilta, jonka nimi on pyhäkoululuettelossa, oli sitten Ruokosen emäntä. — Aliina Riihimäki oli samannimisestä torpasta, joutui naimisiin Vilenin Santerin kanssa.

Segerstedtit olivat Hykkilän vanhaa seppäsukua. Heikki Segerstedtillä (s. 1818) oli kaksi poikaa: Oskari (1853) ja Leander (1855). Oskarin tytär Hulta meni Loimosiin Oskari Ylitalon emännäksi, ja poika Akseli toimi sitten Hykkilän kyläseppänä 1920-luvulle asti. — Vilperit asuivat mökissä, joka sijaitsi nyk. Vainion asunnon kohdalla. Lapsista Emma joutui naimisiin Teuron puoleen ja Kallen muistetaan myöhemmin asuneen Kelhun Tuomolassa. Jalmari Vilperiä ei enää muistettu, mutta samaa perhettä hänen täytyi olla. — Vihtori Könnö on sama kuin vieläkin elossa oleva Kannilan Vihtori, Pärtti, hänen veljensä kuoli Hykkilässä ja Emma oli sisar. — Tilta Lööpetti oli Nummenpään Malakiaksen tytär. Saaren läänistä Hykkilään muuttaneella Malakiaksella oli sukunimi Lööpetti, vaikkei häntä Hykkilässä sillä nimellä puhuteltu. Tilta joutui Forssan puoleen naimisiin (Syrjälä). — Mikkolan lapsista

kävivät pyhäkoulua Helmi, elää vielä Lunkaan Mäkilän vanhanaemäntänä, sekä Kalle, Huuvalan Heikkilän isäntä.— Olga Palmi oli samannimisestä mökistä, elää Salon kaupungissa (Lehtinen). — Rauha Karlsson oli Arvid K:n (myöhemmin Saarilan) tyttäriä; perhe asui ensin Sipilän maitokamarissa, mutta muutti sitten Loimosiin viljelemään Könnön talon toista puoliskoa (Saarilaa). Amalia Hakala oli Oksjärven rannalla sijaitsevasta Hakalan torpasta; kertojat eivät muistaneet, mihin Amalia joutui. — Vihtori Viitala oli mökistä, joka vieläkin on pystyssä osuuskaupan lähellä, asui sitten Hevoniemessä. — Severi Jussila hyvin muistetaan, on ollut kuolleena kymmenkunta vuotta. — Akseli Viklundista ei muistettu muuta kuin että hänet yhdistettiin Mari Viklundiin, joka vielä 1920-luvulla asui ent. Leppäsillan torpan huoneissa.

Lampisista mainitaan Kalle ja Nelly. Lasten äiti Manta oli Erkkilän tyttäriä, solminut avioliiton Vihtori Lampisen kanssa, joka oli Lamalan sahan tukkipomoja. Perhe asui rakennuksessa, jonka runko vieläkin on osuuskaupan talossa. Lampiset muuttivat sitten Somerniemelle, josta Vihtori vuokrasi Moron talon, ja sieltä Pusulasta ostamaansa taloon. Perheen tytär Nelly meni naimisiin Arvid Elon kanssa, joka oli kotoisin Prunkkalan (Auran) pitäjästä. — Miina Lehtonen oli Säterin mökistä, joka sijaitsi Mikkolan pihapiirissä. Työn isä tunnettiin paremmin Pusarin Jussin nimellä (oli Forssassa Pousarin palveluksessa), äiti oli Lamminpään vaarin tytär. Jussi oli jättänyt vaimonsa ja Miina jäi isän äidin, Säterin Kaisan hoitoon; kuoli nuorena keuhkotautiin. Pirtti, jossa vanha Kaisa ja hänen sairas sisarensa Eeva asuivat, hajoitettiin, mutta samaan pihapiiriin, ent. sotamies Hykin tuvan viereen rakensi Vilen niminen mies kamarinsa. Tämä Vilen oli aikanaan tullut Hykkilään Sipilän Jussin mukana Nummelta ja mennyt naimisiin Ilmenin lesken Annin kanssa. Pariskunnalla oli kolme lasta, poika Santeri, josta edellä oli puhe, sekä tyttäret Olga, joka palveli Mustialan kosthollissa, ja Aino, joka mainitaan pyhäkoululaisena ja muutti sitten Högforssiin.

Stenbergin vihossa on myös nimi Hulta Pälikkö. Työn sukunimi oli kuitenkin Linden, Pälikkö taas oli paikkakunta Somerolla, josta tyttö oli tullut isovanhempiensa luokse Hykkilään; mökki sijaitsi nyk. Pellisen huvilan kohdalla. — Kun luettelossa mainitaan Kalle Heikinpoika ilman sukunimeä, kertojat uskoivat sillä tarkoitetun Ketolan Kallea, ja Jaakko Matinpojalla Ojalan Matin poikaa (Puisto?). — Akseli Solströmistä ei tietty muuta kuin että sen nimisiä oli Turpoolla ja että Kalle Solströmin muistetaan naineen Vuorenpään tyttären Kankaisista. — Kustaa Palmua ei kukaan kertojista muistanut. Arveltiin Stenbergin tarkoittaneen Palmia; Kalle Palm oli Sipilään kuuluneen Holman torpan viljelijä. — Irma Jörmania kertojat eivät

voineet tunnistaa, vaan arvelivat Stenbergin kirjoittaneen nimen väärin; esim. Björkman, Karlssonien sukulainen, asui kylässä.

Puolisen sataa nimeä käsittäneestä luettelosta muistettiin siis Hykkilässä 74—65 vuoden jälkeen vielä suurin osa. Tunnistamisprosentti olisi ollut vieläkin parempi, jos Stenbergin nimet olisivat läpeensä olleet täydelliset ja oikeat. Tulos on hyvä todistus vanhan kyläyhteisön kiinteydestä ja läheisistä ihmissuhteista sekä vanhan sukupolven erinomaisesta muistista.

*

Vielä joitain tietoja Juho Stenbergistä. Hän oli syntynyt 10. 10. 1847 Teurolla ja muuttanut nuorena poikana Hykkilän Sipilään; kerrotaan, että hän olisi karannut Sipilän heinäväen luo Loimosissa. Piikuserkkunsa Sipilän Heikin kanssa nuori Juho muutti Nummen pitäjään Jättälän Kiiskille. Kumpikin nai Kiiskin tyttären ja kummallekin sikäläinen kirkkoherra antoi sukunimeksi Stenberg. Kun Heikki palasi takaisin Hykkilään 1879, tuli Juho Stenberg mukana. Täällä hän teki suutarintyötä, neuloi vällyjä, toimi muurarina jne. Hänellä oli aina ollut hyvä muisti; oman puheensa mukaan hän mm. oppi kuuden papin saarnat ulkoa. Hän kävi ahkerasti kirkossa ja oli pappien tuttu, kunnes vanhempana loittoni heistä; arvellaan hänestä tulleen peräti jumalankieltäjän. Juho Stenberg kuoli Hykkilässä 22. 12. 1926.

Forssan Lehti 19. 1. 1964

Esko Aaltonen

”Pitää toitottaa nurkissa”

Forssan taksi-nestorit muistelevat starttiaikojaan

— Arvidssonin neideillä oli kangaskauppa, jonka näyteikkunassa harva se päivä saattoi keksiä kissan vetelemässä päivänokosia kangaspakkojen välissä. Neidit Arvidsson rakastivat kissoja, mutta olivat vihaisia autoille. Hildi-neiti valitti perunasoppansakin maistuvan bensiinille, kun me siinä talon nurkalla kärytimme. Silloin minä sanoin, että kun te olette — tuota — yksinäisiä naisihmisiä, niin eikös sentään ole hyvä, kun me ollaan yötä päivää vahdissa. Hildin pääpuistatus lakkasi ja sanatulva taukosi, eikä perunasoppakaan sen koommin maistunut bensiinille . . .

Nämä Arvidssonin neitien bensiininkatkuiset ritarit olivat Forssan ensimmäiset taksimiehet Leo Gylden, Viljami Tibman, Oska-

Forssaan on saatu taksi. Tammen entisen päämyymälän edustalla Kauppakadun varrella kesällä 1925 Oskari Vuori vuoden-24 mallia olevassa Chevroletissaan ja kertojamme Kalle Heinonen saman vuoden Fordissaan.

ri Sepponen, Oskari Vuori ja kertojamme Kalle Heinonen, jotka vuotta aikaisemmin eli v. 1925 olivat Fordeineen ja Chevroleteineen asettuneet entisen Tammen päämyymälän edustalle Kauppakadulla ja sitten siirtyneet tänne kadun toiselle, neitien ja kissojen puolelle. Samalla oli hankittu oma puhelinkin ja vuokra-autoliikenne kauppalassa saatu vakaalle pohjalle. Puhelimen numero oli 11 ja ykköset ovat sitten seuranneet taksimiehiä lisääntyvässä linjassa yhdyskuntamme kehitystä ilmen-

täen: 111 — 1111 — ja nyt pyöräytämme 11 000 päästämme taksimiesten linja-autoasemalla olevaan päämajaan.

Tässä nykyaikaisessa päämajassa voi vaikka välillä vetäistä nokoset pehmustetuilla penkeillä päivystäjän huolehtiessa ajovuoroista.

Tuolloin Kauppakadun varrella oli taksimiehellä suojanaan vain avo-Fordin tarpeen vaatiessa ylös nostettava kuomu. Homma olisi ollut perin vilpoista, mutta ensi aikoina kyytejä ajettiin parhaastaan vain kesäkautena. Kun sitten vuodesta 1927 asetuttiin vakituiseen ympärivuotiseen ajoon, oli kertojammekin jo vaihtanut ensimmäisen ajokkinsa lujaan 'kantti kertaa kanttiin'. Ja nyt tulevat kuvaan mukaan myös muut nykytaksimme vanhimmat, Matti Heinonen ja Kalle Aaltonen ja vähän myöhemmin Vilho Halava ja Leander Yli-Seppänen, jotka kaikki ovat mieleenjohtumillaan täydentäneet seuraavassa kuvaa Forssan vuokra-autoliikenteen alkuajoista.

Sulamaan kahvilaan ja tehtaan ympäri

Ensimmäisinä vuosina ajettiin parhaastaan huviajeluja, edestakaisin Jokioisissa — missä tavallisimmin pistäydyttiin Sulamaan kahvilassa — tai Tammelan kirkolla. Elleivät varat riittäneet näin pitkään lenkkiin, niin ainakin tehtaan ympäri piti päästä sunnuntaihuviksi. Kaukolan näkötornin valmistuminen Tammelaan lisäsi ajolenkin pituutta. Kyytejä oli runsaimmin sunnuntaisin ja lauantaisin ajettiin jo tansseissa taksilla. Kesäisin olivat herrasväen huvilakyydit tuottoisa lähde. Autoihin lastattiin silloin paljon muutakin kuin perheenjäsenet, mutta onneksi ajopelit osoittautuivat huomattavasti sitkeämmiksi menijöiksi kuin ulkokuoresta voisi päätellä.

Kesällä mentiin mainiosti raskaammallakin kuormalla, mutta syys- ja talvikelit olivat sitä hankalampia sekä automiehelle että ajokille. Kuraa oli sadekausina akseliin asti. Tällöin oli esim. Matkun asemalle ajoon — ja näitä ajoja oli varsin runsaasti — varattava aikaa runsas tunti ja joskus tarvittiin kirvestä avuksi ennenkuin auto saatiin jäätyneistä ajoraiteista ylös. Hevosmiehet olivat luonnollisesti vihaisia, kun automiehet lapioineen ja kirveineen lisäsivät kuoppia tiehen. — Talvisin taas oltiin pahimpina pyrykausina täysin 'suljetussa liikenteessa'. Jos jostakin syystä joutui matkaan, sai varautua aika urakkaan. Oli aivan tavallista, että matkustajien täytyi nousta autoa työntämään, kinoksia vasten painuttaessa saattoivat akselit ja hammaspyörät särkyä ja joskus oli kuin olikin jäätävä tielle muiden hinattavaksi. Kalle Heinonen muisteli kerran joutuneensa tällaisella ankaralla säällä kuljettamaan Forssan lehtiä Mustialaan. Matkaan kului reippaasti kolme tuntia, mutta lehdet tulivat perille. Yleensä ei

Uljaat ovat Chryslerit ja Chevroletit ja uljaat niiden ajajat J. Stenberg, Kalle Aaltonen ja Kalle Heinonen. Taksi on siirtynyt Arvidssonin neitien Kauppapuodin edustalle ja saanut oman puhelimen. Viereisessä rakennuksessa vaatetti räätälimestari Pauli Sankari Forssan herroja. — Kaikki kuvissa näkyvät rakennukset on purettu.

kuitenkaan kukaan pahimpana talvikautena autokyytiin lähtenytkään ja taksimies jouti vaikka mäkiä laskettelemaan.

Nimismiehen rajavauhtia

Auto oli siihen aikaan arvossaan. Tosin Forssassa alkoi jo olla yksityisautojakin, mutta maakulmilla auto oli vielä 20-luvun puolivälissä mummojen ja hevosten kauhistus ja pikkupoikien ilmeinen ihastus. Viimeksimainituista kannanotosta oli suoranaista hyötyäkin sillä tienvarsien vintiöt olivat perin ketteräkinttuisia kiirehtiessään availemaan veräjiä auton edestä. Näin säästyi kuljettajilta ratista nousun vaiva. Hevoset pelkäsivät niin, että useasti vastaantuleva hevosmies joutui pyörtämään ajokkinsa tieltä.

Maakunnan mummot siunailivat «hirmumenijöitä«, mutta kauppalan alueella sai ajaa ainoastaan 20 kilometrin tuntivauhdilla. Tästä oli silloisen nimismies Valkosen ankara määräys, joka kuitenkin oli perin vaikeasti pykälälleen noudatettavissa. Silloisissa autoissa ei näet läheskään kaikissa ollut vielä enempää nopeus- kuin matkamittariakaan.

Heinosen Fordissakin oli aino-

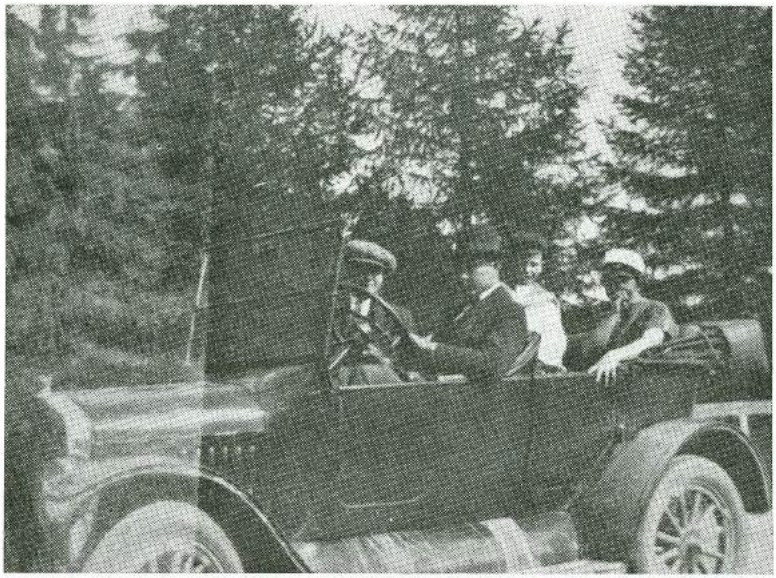

Sunnuntai-ajelulla. Halvin kyyti maksoi kympin. Tämä Tammelan kierros noteerasi kuitenkin enemmän, mutta isäpappa ei pihistellyt, olihan tytär vastikään päässyt ylioppilaaksi. Ratissa Kalle Heinonen.

astaan amperi-mittari, joka näytti kuuliaisesti kahtakymmentä nimismiehen ollessa kyydissä. Nimismies puisteli päätään ja tuumi että «hurjaa menoa se on tämä kaksikymmentä kilometriäkin, eipä uskoisi». — Näin yli 35 vuoden kuluttua uskallettaneen tunnustaa, että senkertainen vauhti oli kyllä neljänkymmenen kilometrin paremmalla puolella, vaikka ampäri pysyttelikin nimismiehen määräyksissä.

Aivan toisin kävi Halpa-Heikille eli Heikki Lindellille, joka myyskenteli Forssan torilla ja halusi mennä lujaa, kun kyytimaksun maksoi. Mutta Heikin matka suuntautui Heinämaan kulmille, eikä sillä tiellä siihen aikaan tosiaankaan voinut painaa nastaa pohjaan. — Silloin keksin! Fordissa oli kaksiosainen tuulilasi ja avasin sen rakoselleen, jolloin tuuli huokui suoraan Heikin päähän. Tästä Heikki sai toivomansa vauhdinhurman ja huuteli: »Jo riittää vauhti, älä, hyvä mies, enää vauhtia lisää!« Todellisuudessa kyyti oli sitä nimismiehen rajavauhtia.

Jarrut liiterin naulassa

Nimismies oli taksin vakituinen kyydittävä etenkin tietarkastusten aikoihin. Auto toimi silloin erinomaisena tarkastusvälineenä: sen mukaan, miten paljon auto heitti, määrättiin ajettavaksi hiekkaa kuoppiin! Näillä matkoilla ei — kuten ei muulloinkaan — sopinut unohtaa

Forssan taksin syntyvuonna ei vielä tarvittu ajolupaa, mutta ammattimainen ajokortti piti taksimiehellä toki olla. Sen sai kolmen kuukauden kurssin jälkeen J. W. Filpun autokoulusta. Äärimm. oik. Juho Wihtori itse, keskellä koulun kaikkitaitoinen opettaja, asentaja Lehto. Kädet rennosti haalarin taskuissa seisoskeleva nuorukainen on kertojamme.

pärryytysvelvollisuutta. «Pitää toitottaa nurkissa«, kuului määräys ja jos jotakin kolarintapaista sattui, koski kuulustelijan ensimmäinen kysymys juuri tätä toitottamisvelvollisuuden täyttämistä.

Virkavallan ohella lääkärit tulivat taksimiehille tutuiksi virkamatkoillaan ja sairaskuljetuksia oli paljon, koska esim. synnytyslaitos oli tarkoitettu ainoastaan kauppalan omaa väkeä varten. Silloisilla teillä oli heikossa kunnossa olevien sairaiden kuljettaminen Hämeenlinnaan, Turkuun tai Helsinkiin vastuullista ja usein hermoille käyvääkin. Kerran näki pienokainen päivänvalon Heinosen autossa kuuttatoista kilometriä ennen Turkua ja kerran alkoi itku jo Talsoilassa.

Kaikkeen sai automies tottua. Kysymys ei Helsingin ja Turun matkoilla ollut yksinomaan heikoista sairaista ja huonoista teistä, vaan myös jarruista. Heikoin kohta 20-luvun autoissa olivat näet jarrut. Heinosen ajokissakin oli vain takapyörissä avonaiset jarrut, jotka eivät kurakelillä

kestäneet alkuunkaan. — Yhden keväisen kurakauden ne olivat liiterin naulassa. Tein yhden Helsingin matkankin ilman jarruja, täytyi vain pelata vaihteilla — ja kyllä lieju oli riittävä jarru.

Tänä päivänä

eivät lieju ja lumi enää ole automiehen esteenä — jonkinlaisena »tasapainottajana» on sentään maantiesuola, josta ainakaan Forssan taksimiehet eivät tykkää. Tänä päivänä saa taksimies nukkua yönsä rauhassa, milloin ei ole ajovuorossa, ja viettää ajojen välit lämpimässä suojassa. He ovat tämän hyvänolonsa ansainneet, Kalle ja Matti Heinonen, Kalle Aaltonen, Vilho Halava ja Leander Yli-Seppänen vietettyään parikymmentä vuotta Kauppakadun laidassa ja sen jälkeen 13 vuotta nykyisen Torinkaaren kohdalla sijainneella vaatimattomalla autoasemalla.

Mutta siitä huolimatta, että vuokra-autoilijan ammatti on nyt leikintekoa entiseen aikaan verrattuna, kuten he sanovat, se ei enää houkuttele nuoria miehiä niinkuin heitä aikanaan. Kysymys on elinmahdollisuuksista, joita jatkuvasti nouseva autokanta kaventaa. Forssan taksissa on 16 miestä ja tarvittaisiin vain kymmenen tyydyttämään nykyisen vuokra-autotarpeen, sanoo Kalle Heinonen nousțessaan Plymouthiinsa. Ajovuoro vei hänet ehkä Hämeenlinnaan ehkä Kurkelanmäkeen — taksimiehen päivä on tuurin varassa, on aina ollut.

Forssan Lehti 9. 2. 1964
Marjatta Arrankoski

'Salonlääänissä' oli 77 torppaa . . .

Vanhaemäntä Lindvall on kokenut tuulet ja tuiskut

»En minä ole tätä milloinkaan korpena pitänyt — mikä korpi sellainen on, missä aina on järvi silmien edessä».

Amanda Lindvall, jonka kohdalla 90. ajastaika täyttyi viime torstaina, tuli Lopen pitäjän Salonkylään nuorena tyttönä silloin, kun Rautakosken ruukissa vielä sepät takoivat kahdessa vuorossa ja hevoset kuljettivat rautaa Turkuun ja Hämeenlinnaan. Kylän toisen kosken partaalla jauhoi kaksi myllyä, naulapaja ja sirkelisaha yhtyivät nekin joksikin aikaa näihin työn ääniin. Kaunista järvien rikkomaa Salonkylää hallitsi kolme kartanoa, Salon, Leppäniemen ja Salmion kartanot, joiden hyväksi torpparit ahersivat kivisiltä maatilkuiltaan elantonsa yrittäen. Torppareita oli 77 eli yhtä monta kuin saaria 'Salon-

läänin' suurimmassa järvessä, Kerityn järvessä — vanhaemäntä Lindvall on kuitenkin sitä mieltä, että nuo saaret on laskettu kuivana aikana ja otettu kivetkin mukaan.

HÄN ON AINA VALMIS sutkauksiin, tämä juureva Lindvallin mamma, niinkuin häntä omalla kulmakunnalla kutsutaan. Kaikki olivat saapuneet hänen suurta merkkipäiväänsä juhlimaan, kyläläiset kauempaakin. Lahjoja tulvi kuin morsiamelle, eivätkä olisi nuorikon silmät voineet olla kirkkaammat ja onnellisemmat kuin tämän ikimummon. Vielä viime syksynä hän teki tavanomaisen urakkansa: poimi viitisenkymmentä litraa puolukoita ja sitoi sata saunavihtaa. Lindvallin mamma lukee päivittäin kaikki taloon tulevat lehdet, lähtee taas pikapuoliin Helsinginmatkalle ja pistäisi vielä polskaksi, jos sattuisi hyvä tilaisuus ja pelimanni.

JA LINDVALLIN MAMMA muistaa, muistaa kirkkaasti noihin aikoihin, jolloin kymmenen seppää takoi rautaruukissa ja torpparit kulkivat taksvärkissä. Hänen kertomansa on elävä osa Salonkylän Rautakosken kulmaa, joka jo vuosikymmenet sitten on entisestä teollisesta aherruksesta vetäytynyt hiljaiseloon, sitkeään puurtamiseen entisten torppien mailla ja harvaanasuttua kylää piirittävissä metsissä, jotka nyt ovat Kymi-yhtiön omistuksessa ja joista vuosittain lähtee maailmanmarkkinoille suuret määrät puutavaraa. Kartanoiden valta-aika on mennyttä ja ruukin rakennuksetkin on hävitetty, mutta yhä elävät niiden herrat, Salmion Olssonit ja Linderit ja ruukinpatruuna Schoulz vanhimpien kyläläisten mielissä.

SALONKYLÄ SIJAITSEE Tammelan ja Lopen rajalla Liesjärven rajanaapurina, johon se myös luonnonkauneutensa puolesta liittyy. Räyskälästä lienee matkaa toistakymmentä kilometriä ylös ja alas harjanteilta notkelmiin, järvien peilit molemmin puolin tietä. Ei ihme, että turistit ja kesäasukkaat ovat keksineet nämä tienoot ja rikkoneet Kerityn järvenkin rantojen rauhan.

Lindvallin mamman kertoman mukaan — minkä myös historiatiedot vahvistavat — on ollut aika, jolloin kylän kaikki kolme em. kartanoa ovat yhdessä omistuksessa. Tämän Salon kartanon maat ovat käsittäneet 7—8000 hehtaaria eli koko nykyisen Salonkylän. Jako on kuitenkin tapahtunut jo jolloinkin viime vuosisadan puolivälissä ja Salmiossa oli silloin, kun Amanda Lindvall nuorena neitona tuli kartanon palvelukseen sisäköksi kartanonherrana Karl Olsson, jolla taas sopivasti oli torpparinaan mm. Johan Kustaa Lindvall. Uusi sisäkkö tuli jalkapatikassa kotoaan Hauholta. Kengät eivät toki tällä 70 kilometrin matkalla kuluneet — eihän niitä raatsinut mokomaan souviin käyttää, kun kesäaikana pääsi jaljain jaloinkin!

SINÄ PÄIVÄNÄ, toukokuun 14. seitsemäntkymmentä vuotta

Neljäs polvi, jota tässä edustavat sirkeät Soile ja Maarit viihtyy erinomaisesti iso-mummon kanssa. Tässä koetellaan syntymäpäiväyllätyksiin kuuluneen laverisängyn pehmeyttä.

sitten, jolloin Amanda Lindvall saapui nuorikkona tähän pihapiiriin, missä nyt vietti 90-vuotispäiviään, oli täysi kesä. «Maa oli vihanta, lainees laulaivat ja puussa oli suuri lehti«, hän kertoo. Asuttavana oli tupa ja kamari, viljeltävänä perunamaatilkku. Mutta Johan Kustaa kaskesi ja kuokki. Taksvärkkikään ei rasittanut suuremmasti. Kartanon töistä hän, suuri ja voimakas mies — »ihan niinkuin hän tuossa«, mamma sanoo osoittaen nuorinta poikkaansa, forssalaisten hyvin tuntemaa rakennusurakoitsija Toivo Lindvallia — selviytyi aina jo puoleenpäivään mennessä. Johan Kustaa toimi myös kartanon metsänvartijana, metsästi ja kalasti — kaikkea piti yrittää ja kaikessa oli Amanda-vaimo mukana:

— Keritynjärvestä saatiin siihen aikaan runsaasti kalaa. Kyllä siitä nytkin saa, kun oikein ahneesti pyytää, mutta ei niinkuin ennen, kun nuotalla vedettiin. Ja olin minä metsälläkin lintuja pyydyksiin ajamassa — ihan totta. En kai minä tällainen juhkäle olisi, ellen olisi ikäni kaiken kaikkea työtä tehnyt!

MÄNTYLÄN TORPPAAN syntyi yhdeksän lasta. Neljä ensimmäistään Amanda Lindvall menetti ennenkuin oli itse täyttänyt kolmannenkymmenen ikävuotensa.

— Tulirokko heidät vei. Kolme nuorinta haudattiin yhtä aikaa.

Tähän lyhyeen lauseeseen sisältyy mittaamaton entisajan syrjäseudun eläjän murhenäytelmä. Lääkäriä ei silloin ollut lähitienoilla, tuskin Riihimäkeä lähempänä, ja niin äkillisesti teki tauti tehtävänsä, etteivät Lopen kirkolta kiireesti noudetut lääkkeet ennättäneet apuun, jos sitten olisivat avuksi olleet. Elämää raikuva pirtti oli äkkiä tullut tyhjäksi.

90-vuotispäivänään mamma saa iloita viidestä ympärillään kieppuvasta neljännen polven edustajasta.

LINDVALLIN MAMMA on niin vanha, että hän on nähnyt ensimmäiset maanteillemme ilmestyneet polkupyörät.

— Olin 17-vuotias silloin kotona Hauholla, kun näin ensimmäisen polkupyörän. Se oli sellainen sepänsällin itse nikkaroima, mutta kyllä se nykyisiä pyöriä muistutti.

Karhuja ja susia ei mamma kuitenkaan ole nähnyt, vaikka olisi luullut näissä mahtavissa metsissä niille hotua riittäneen.

— Viimeinen karhu oli tapettu kolme vuotta ennen kuin minä saavuin tänne Lopelle. Tuossa se oli ammuttu kolmen kilometrin päässä tästä meidän paikasta ja olivat Lopen kunnan herrat olleet sen juhlallisissa peijaisissa.

Eikä ole mamma nähnyt »Kylmänojan piruakaan«, vaikka se tuolloin seitsemisenkymmentä vuotta sitten eleli Rautakosken kulmilla valta-aikojaan. Se oli ollut kovasti omiensa puolta pitävä pannahinen, seuraillut aina kulmakunnan isäntiä markkinoille myytävien hevosten patteja peittelemään! Markkinoilta se palasi visusti kotinurkkiin, mis-

sä esiintyi milloin käärmeenä, milloin missäkin muodossa.

JOKAISELLA KULMAKUNNALLA on ollut omat tarinansa, jotka ovat väritttäneet iltapuhteita ja ruokkineet mielikuvitusta, muta kaikilla kulmakunnilla ei ole hyvämuistista kertojavanhusta. Amanda Lindvall voisi kertoa paljon noista entisista ajoista, kolmenkymmenen kilometrin kirkkomatkoista, kartanon elämästä ja torpparien oloista. Kaunein kertomus on kuitenkin hänen oma lannistumaton elämänsä. Ehkä hänen ihmeellisen elinvoimansa salaisuus on näissä hänen sanoissaan:

— Pitää mennä aina vain, niin että helmat heiluu! Ihmisen on osattava elää yksi päivä kerrallaan, ei saa tuijottaa taakseen eikä murehtia tulevia. — *Pirkitta.*

SISÄLLYS

Esko Aaltonen: Muistoja Kuivajärven takaa 3
Kansakoulupojat Forssan tehtaankirjaston käyttäjinä 8
Esko Viljanen: »Teke sine uusi portti, kyllä mine maksa» 13
Esko Viljanen: Sytti-Matti pisteli suden poikasia poveensa 16
Erkki Laakso: Kun kylätappelu oli muotia ja voimamiehet sankareita 19
Matti Välkki: Legendaarinen Anna Eskolin — Urjalan kuulu voimanainen 23
Esko Viljanen: Mustalammi — vanha talo Pernunnummen kätköissä 28
Matti Välkki: 81 mottia urjalalaisen metsämiehen ennätystilinväli 32
Esko Aaltonen: Hykkiläläisiä pyhäkoululaisia 1800-luvun lopulla 36
Marjatta Arrankoski: «Pitää toitottaa nurkissa« 40
Marjatta Arrankoski: «Salonläänissä» oli 77 torppaa 46